

Oahpponeavvogeavaheapmi
guovttegielat oahpahasas

Læremiddelbruk i tospråklig opplæring

SÁMEDIIGGI
2001

ČÁLUSRÁIDU 097 SÁMI OKTAVUOĐAS

Temáihpa 3:

OAHPONEAVVOGEAVAHEAPMI GUOVTTEGIELAT
OAHPAHUSAS

SKRIFTSERIE TIL L97 SAMISK

Temahefte 3:

LÆREMIDDELBRUK I TOSPRÅKLIG OPPLÆRING

OVDASÁNIT

Dát gihpa lea goalmát fáddághpa čáluvráid-
dus Sámi oahppoplána doibmiibidjama
oktavuodas. Gihppagis leat fáttát čadnon daid
iešgudetlágan hástalusaide mat skuvllas leat.
Vuosttaš gihppagis lea váldofáddá váttisvuodat
skuvlla doaimmas (namma: «Sámi oahppoplá-
nat – sámi skuvla?»). Nuppi gihppagis lea
namma «Giellaoahpahusa organiseren Sámi
oahppoplánaid vuodul» ja das lea váldofáddá
oahpahusa iešgudetlágan organiserenvuogit.

Goalmmat gihppagis lea váldofáddá oahp-
poneavvut. Lektor Anne Sofie Wågønes lea
čállán gihppaga. Sus lea guhkes vásáhus dáro-
giella nubbingiellan oahpahasas sihke sámi
skuvllas ja minoritehtagielat ohppiin dábálaš
dárogielat skuvllain; vuoddoskuvllas, joatka-
skuvllas ja ollesolbmuidoahpahasas. Gihppaga
čállima oktavuodas lea Anne Sofie ovttasbargan
referánsajoavkkuin mas ledje Inga Laila Hætta
(Sámediggi – Oahpahasossodat), Jan Henry
Keskitalo (Sámi allaskuvla) ja Elin Reite
(Girko,- oahpahas- ja dutkandepartementa).

FORORD

Dette er det tredje temaheftet som gis ut i en
egen skriftserie i tilknytning til iverksettingen
av Det samiske læreplanverket. Heftene tar opp
tema knyttet til de ulike utfordringene den
samiske skolen står overfor. Det første heftet
retter hovedfokus mot en del problemstillinger
knyttet til skolens funksjon (tittel: «Et samisk
læreplanverk – en samisk skole?»). Det andre
heftet har tittelen «Organisering av språkopplæ-
ring etter Det samiske læreplanverket» og her
rettes oppmerksomheten mot ulike måter
å organisere opplæringen på.

I dette tredje heftet er det læremidler som
er det sentrale tema. Heftet er ført i pennen
av lektor Anne Sofie Wågønes. Hun har lang
erfaring med opplæring i norsk som andre-
språk både i den samiske skolen og av
minoritetsspråklige elever i ordinær norsk
skole; grunnskole, videregående og voksenopp-
læring. I arbeidet med heftet har Wågønes
arbeidet tett sammen med en referansegruppe
bestående av Inga Laila Hætta (Sametinget -
Opplæringsavdelingen), Jan Henry Keskitalo
(Samisk Høgskole) og Elin reite (KUF).

GIHPAGA VÁLDOSISDOALLU	7	HOVEDINNHOLDET I HEFTET	7
• Gihppaga ulbmil		• Hensikten med heftet	
MAT LEAT OAHPPONEAVVUT	9	HVA ER LÆREMIDLER	9
DUTKAMAT SÁMEGIEL OAHPAHUSA BIRRA	9	FORSKNING KNYTTET TIL OPPLÆRING I/ PÅ SAMISK	9
• Jon Todal		• Jon Todal	
• Kamil Øzerk		• Kamil Øzerk	
VÁSÁHUSAT BARGGUIN OLGGOBEALDE		ERFARINGER FRA ARBEID UTENFOR NORGE	12
NOROGA	12	• Wales	12
• Wales	12	• London	13
• London	13	ULIKE FORUTSETNINGER FOR UTVIKLING AV TOSPRÅKLIGHET	14
IEŠGUDET LÁGAN EAVTTUT OVDÁNAHTTIT GUOVTTIEGIELALAŠVUODA	14	FRA MUNTLLIG TRADISJON TIL SKRIFTLIG SPRÅK	15
NJÁLMMÁLAŠ ÁRBEVIERUS ČÁLALAŠ GILLII	15	OM DE ULIKE AKTØRENEs ROLLE	17
IEŠGUDET OASÁLAČČAID ROLLAID BIRRA	17	• Sametinget	17
• Sámediggi	17	• Høgskolene	18
• Allaskuvllat	18	• Utdanningskontorene	18
• Oahpahuskantuvrrat	18	• Lokalsamfunnet	19
• Báikkálaš biras	19	• Skolen	20
• Skuvla	20	• Lærere	21
• Oahpaheaddjit	21	• Elever	22
• Oahppit	22	• Foreldre	23
• Váhnemat	23	MÅLFORMULERT OPPLÆRING	26
OAHPAHEAPMI ULBMILIID MIELDE	26	• Eksempler på målformulerte opplæringsplaner	27
• Oahpahasplánat main leat ulbmilat - ovdamearkkat	27		

OAHPPONEAVVUID ROLLA		LÆREMIDLENES ROLLE I ET	
GUOVTTAGIELALAŠVUOĐA OAINNUS	30	TOSPRÅKLIGHETSPERSPEKTIV	30
• Temáhtalaš ja gielalaš oaidnu	30	• Tematisk og språklig perspektiv	30
• Bilingvála oahpahuš	32	• Bilingval opplæring	32
IEŠGUĐETLÁGAN OAHPPONEAVVUID BIRRA	34	OM ULIKE LÆREMIDLER	34
• Oahppogirji	34	• Læreboka	34
• Mediat	36	• Medier	36
• Girjerájus	39	• Bibliotek	39
• Prošeaktabarggut	40	• Prosjektarbeid	40
• Ressursaolbmot	40	• Ressurspersoner	40
• Váhnemiid buvttadan		• Forelderproduserte læremidler	41
oahpponeavvut	41	• Læremidler for voksne	44
• Rávisolbmuid oahpponeavvut	44	• Språkbud	44
• Giellalávgun	44		
ČOAHKKÁIGEASSU	46	OPPSUMMERING	46
GIRJE- JA ČUJUHUŠLISTU	47	LITTERATUR- OG ADRESSELISTE	47

GIHPAGA VÁLDOSISDOALLU

Dát temághiha giedahallá eanaš oahpponeavvuid guovttegielalaš oahpahusa oainnus. Eanaš ohppiid ulbmil, geain lea sámegiella fágabiires, lea doaibmi guovttegielalašvuhta (earret dat oahppit geat válljejit *sámegiella ja -kultuvra* (O97S iešgudet giellaválljemiid birra čuožžu 2. temághippagis sii. 6-8)). Dát giha fuomášuhtá iešgudet váttisvuodaid mat gusket oahpponeavvogeavahepmái go oahpahasulbmil lea doaibmi guovttegielalašvuhta. Doaibmi guovttegielalašvuhta mearkkaša dás ahte oahppi máhtá geavahit sihke dárogiela ja sámegiela buot dilálašvuodain ja ahte oahppi galgá ovdánahttit goappaš gielaid skuvlaváccettiinis.

Temághippagiid obbalaš ulbmiliid birra O97S olis čuožžu 2. gihppagis sii. 4-5.

Vaikko dán gihppaga erenoamáš ulbmil leage fuomášuhttit oahpponeavvuid, de dattetge ii leat giha jurddašuvvon «čoavddagirjin» ja jurdagat mat dás ovdanbuktojuvvojit eai galgga adnot áidna ja buoremus vuohkin buot dilálašvuodain. Sihke oahppit, oahpaheadjit ja iešgudetge skuvllaid rámmaeavttut rievddaldit nu sakka ahte lea dárbašlaš čuovvut sihke/ja prinsihpa dan sadjái go juogo/dehe prinsihpa. Čuoggát mat dás ovdanbuktojuvvojit leat eambbo jurddašuvvon digaštallanvuodđun.

Skuvllas lea mieldeovddasvástáduš sihkkarastit ja ovdánahttit sámi giela, kultuvrra ja servodateallima. Guovttegielalaš oahpahas galgá dán atnit vuodđun. Dát mearkkaša ahte lea skuvlla čielga ulbmilin váldit atnui buot váikkuhangaskaomiid, maddái oahpponeavvuid, vai ohppiid guovttegielalašvuhta nannejuvvo ja ovdánahttojuvvo. Go riikka dásis lea sáhka

HOVEDINNHOEDET I HEFTET

Dette temaheftet handler i hovedsak om læremidler i et tospråklig opplæringsperspektiv. Målet for de fleste elever som har samisk i fagkretsen er funksjonell tospråklighet (unntak er elever som velger *samisk språk og kultur* (om de ulike språkvalgene etter L97 Samisk, se temahefte 2 s.6-8)). Dette heftet retter oppmerksomheten mot ulike problemområder knyttet til læremiddelbruk når opplæringsmålet er funksjonell tospråklighet. Med funksjonell tospråklighet mener man her at en elev kan bruke både norsk og samisk i alle sammenhenger og at eleven skal få utviklet begge språkene i løpet av skoletiden sin.

For generelle mål med temaheftene tilknyttet L97 Samisk, se innledningen til hefte 2 s. 4-5.

Selv om det spesifikke målet med dette heftet er å rette fokus på læremidler, er ikke heftet tenkt som en «oppskriftsbok» og ideer som blir presentert her, må ikke oppfattes som de eneste eller de beste i enhver sammenheng. Både elever, lærere og den enkelte skoles rammebetingelser varierer så mye at det er nødvendig å arbeide etter både/og prinsippet heller enn etter enten/eller. Momenter som blir presentert her er mer tenkt som et diskusjonsgrunnlag.

Skolen har et medansvar for å sikre og utvikle samisk språk, kultur og samfunnsliv. Den tospråklige opplæringen skal bygge på dette grunnlag. Det betyr at det blir skolens klare mål å ta i bruk alle virkemidler, også læremidler for at elevenes tospråklighet skal styrkes og videreutvikles. Siden det på nasjonalt nivå er snakk om et minoritets- og et majoritetsspråk, trenger minoritetsspråket sær-

unnitlogu- eanetlogu gielain, de unnitlogugiel- la dárbbáša erenoamáš nannendoaimmaid. Guovttegielalaš oahpahus ferte ipmirduvvot ja čilgejuvvot bajimus ulbmila mielde, namalassii nannet unnitlogu giela geavahusa. Dušše go čadát ovdánahtá doaimmaid nannet sáme giela, sáhtá čilget ja doarjut geavahit guovttegielalaš- vuoda strategiijan. Sáme giela iešárvvu ii galgga fuonášit iige njeaidit guovttegielalaš doaim- maid bokte, muhto berrejit baicca heivehuvvot doaimmat stuorámus hástalussii: oazžut nu eat- nagiid go vejolaš beroštišgoahtit sáme gielas ja geavahišgoahtit dan. Dát ii mearkkaš ahte dáro- gieloahpahus ii leat dehálaš, vrd. Øzerk gii dadjá ahte doaibmi dehe aktiiva guovttegielalaš- vuolta eaktuda ahte goappaš gielat geavahuv- vojít ja ovdánahttojuvvojít áiggi mielde (Engen /Kulbrandsstad 1998:45).

Oahpponeavvuid ovdánahttima ja geava- heami O97S mielde ferte geahččat namuhuv- von áššiid ektui. Nugo daddjojuvvui, de ii leat gihpa gárvves čovddagirji mot geavahit iešgudet oahpponeavvuid olahán dihte doaibmi guovttegielalašvuoda. Dasa leat máŋga siva; ohppiin leat iešgudetlágan máhtolašvuodát sáme- ja dárogielas, ohppiid birrasat leat sihke birrasat gos sáme giella lea eanetlogugiella ja gos sáme giella lea unnitlogugiella. Skuvllaid ressursat sihke ruhtadili ja oahpaheddjiid dáfus rievddaldit maiddá. O97S diktet skuvl- laid buori muddui heivehit oahpahusa báikkálaš birrasiid mielde. Dasto lea čielggas ahte juoga mii heive muhtumiidda, ii heive obanassiige earáide. Sávvamis dát gihpa álgga- ha digaštallamiid ja movttiidahtá geahččalad- dat báikkálaš oahpanmáliid.

lige styrkingstiltak. Tospråklig opplæring må forståes og forklares i lys av det overordnede målet, å styrke minoritetsspråket i bruk. Det er bare gjennom å stadig videreutvikle tiltak for samisk språk at man kan forklare og forsvare å bruke tospråklighet som strategi. Egenverdien til det samiske språket må ikke undervurderes eller nedtones gjennom tospråklige tiltak, men tvert imot må tiltak innrettes mot den største utfordringen: å få flest mulig til å bli glad i og å bruke samisk språk. Det betyr ikke at opp- læringen i norsk er uviktig, jfr. Øzerk som sier at funksjonell eller aktiv tospråklighet forutsetter bruk og utvikling av begge språkene over tid (Engen/Kulbrandsstad 1998:45).

Utvikling og bruk av læremidler etter L97 Samisk må sees i sammenheng med det som er nevnt ovenfor. Heftet er som nevnt ikke en ferdig oppskriftsbok om hvordan bruke ulike læremidler for å oppnå funksjonell tospråklighet. Det er flere grunner til det; kunnskapene i samisk og norsk varierer svært hos elevene, miljøet omkring elevene varierer fra områder der samisk er et majoritetsspråk til områder der språket er et minoritetsspråk. Skolenes ressurser både når det gjelder økonomi og lærerkrefter varierer også. Læreplanene etter L97 Samisk legger opp til stor grad av lokal tilpasning. Det er dermed klart at noe som passer for noen slett ikke gjør det hos andre. Håpet er at heftet kan reise diskusjoner og gi inspirasjon til utprøving av lokale opplæringsmodeller.

MAT LEAT OAHPPONEAVVUT?

O97S čilge dáinna lágiin maid sáhtta gohčodit oahpponeavvun:

Oahpponeavvut leat teavsttat, jienat ja govat, DT-guoski oahpponeavvut ja oahppogirjijt mat leat ráhkaduvvon dihto oahppoulbmiliid várás. Sáhtta maid leat dakkár materiála mas álgoálggus lei eará ulbmil, ovdamearkka dihte aviisačállosat, filmmat ja čáppagirjjálašvuohta.

Oahpponeavvut galget movttiidahttit ja aktiveret ja duddjot ahte oahppit ovddidit buriid bargodábiid. Dat galget leat veahkkín iešheanalaš bargui ja ovttasbargui ohppiid gaskka.

Oahpponeavvut galget vuhtii váldit ja vállejuvvot nu ahte oahpahus šaddá mánggaláganin ja ahte dat lea heivehuvvon. Oahppit, geain leat erenoamáš dárbbut, dárbbasit oahpponeavvuid mat váldet vuhtii sin eavttuid.

Diekkár viiddis meroštallan ja oahppoplánat main leat ulbmilat addet ovttaskas skuvlii ja ovttaskas oahpaheadjái stuora vejolašvuođaid sierranahttit ja heivehit oahpahusa báikkálaš birrasii.

DUTKAMAT SÁMEGIEL OAHPAHUSA BIRRA

Temághippagis čujuhuvvo dutkamiidda mat leat čadahuvvon guovttegielalaš oahpahusa suorggis mas sámegeiella lea okta gielain. Čujuhuvvo maddái eará guovtte- ja mánggagielalaš guovlluid oahpahusmodeallaide. Danne gihppaga vuosttaš oasis ovdanbuktit oanehaččat dáid barggaid, mat mángga ládje leat duogážiin dasa maid mañjelis digaštallat.

HVA ER LÆREMIDLER?

L97 Samisk gir følgende definisjon av hva som kan benevnes som læremidler:

Læremidler omfatter tekster, lyd og bilder, IT- rettede læremidler og lærebøker som er produsert for å ivareta bestemte opplæringsmål. Det kan også være materiell som opprinnelig hadde andre formål, for eksempel avisartikler, spillefilmer eller skjønnlitteratur.

Læremidlene skal være motiverende og aktiviserende og medvirke til at elevene utvikler gode arbeidsvaner. De skal være til hjelp i selvstendig arbeid og samarbeid mellom elevene.

Læremidlene skal ta hensyn til og velges med tanke på variert og tilrettelagt opplæring. Elever med særlige behov trenger læremidler som tar hensyn til deres forutsetninger.

En slik vid definisjon kombinert med målstyrte læreplaner gir den enkelte skole og den enkelte lærer store muligheter for differensiert og lokalt tilpasset opplæring.

FORSKNING KNYTTET TIL OPPLÆRING PÅ/I SAMISK

I temaheftet vil det bli henvist til forskning som er gjort innen feltet tospråklig opplæring der samisk er ett av språkene. Det vil også bli henvist til opplæringsmodeller fra andre to- og flerspråklige områder. Første del av heftet vil derfor være en kort presentasjon av dette arbeidet som på mange måter ligger bak mye av det som senere vil bli diskutert.

Guokte rapportta leat čállojuvvon dain guovlluin gos lea leamaš oahpahas sámegiela, ja daidda čujuhuvvo mángii gihppagis. Dát leat Jon Todal bargu, *Opplæringa i samisk som andrespråk* - Ei undersøkning av vilkåra for å lære samisk i grunnskolen (Sámi allaskuvla 1998) ja Kamil Øzerk bargu *Læring i fellesskap* - en pedagogisk mulighet i arbeidet for tospråklighet (Sámi oahpahasráđđi 1998). Øzerk bargu lea vuosttažettiin skuvlla birra, Todal bargu giedahallá maiddái váhnemiid guottuid ja gielabirrasa mii lea olggobealde skuvlla.

Todal bargu lea deattuhan oahpahusa sámegiela nubbegiellan, muhto su loahppabohtosat heivejit maid O97S eará giellaválljemiidda. Váhnemiid birra muitala Todal ahte sii leat eanaš positiivvalaččat sámegiel oahpahussii beroškeahhtá iežaset máhtolašvuodain gielas. Váhnemat leat gal duhtameahttumat sihke oahpahusa dásiin ja skuvlla-ruovttu ovttasbarguin. Vuosttaš ášši dáfus ledje váhnemat vuordán ahte oahppit galge máhttit hupmat sámegiela eambo (ja njuovžileappot), ja ruovttuskuvlla ovttasbarggu dáfus oaivvildit váhnemat ahte skuvlla diedut oahpahusa birra leat váilevaččat ja dávjá eai oba boadege diedut. Dasa lassin namuhit ollu váhnemat ahte lea váttis gávdnat sámegielaš giellabirrasa olggobealde bearraša gos sáhtáši hárhjallat gielain. Ollu váhnemiid mielas lei sámegiellabiras dávjá unnán fáttmasteaddji - informánttat hupme «giellapolitiijaid» birra geat váruhedje ahte giellalaš meattáhusat eai beassan orrut cuiggotkeahhtá.

Todal namuha dás mánga guovddáš ášši, sihke oahpahusa dási, mot skuvla meannuda váhnemiiguin ja olggobeal servodaga rolla. Vaikko man buorit oahpponeavvut ovdanahtto-

Det er to rapporter gjort i områder der det blir gitt opplæring i samisk språk som det vil bli vist til flere ganger i dette heftet. Det er arbeidene til Jon Todal, *Opplæringa i samisk som andrespråk* - Ei undersøkning av vilkåra for å lære samisk i grunnskolen (Samisk høgskole 1998) og arbeidet til Kamil Øzerk, *Læring i fellesskap* - en pedagogisk mulighet i arbeidet for tospråklighet (Samisk Utdanningsråd 1998). Øzerks arbeid er primært skolerelatert, Todals omhandler også foreldrenes holdninger og språkmiljøet utenfor skolen.

Todals arbeid er gjort med fokus på opplæringen i samisk som andrespråk, men konklusjonene hans har gyldighet for andre språkvalg etter L97 Samisk. Når det gjelder foreldrenes holdninger, rapporterer Todal at disse i all hovedsak er positive til opplæringen i samisk språk uavhengig av foreldrenes egenferdigheter i språket. Foreldrene uttrykker imidlertid misnøye både med kvaliteten av opplæringen og samarbeidet skole- hjem. Når det gjelder det første punktet går det på at foreldrene hadde forventet at elevene kunne snakke mer (og bedre) samisk, når det gjelder samarbeid skole-hjem går det primært på at foreldrene mener at informasjonene fra skolen er i beste fall mangelfull og dessverre ofte så å si fraværende. I tillegg til dette nevner mange foreldre at det er vanskelig å finne et samisk språkmiljø utenfor familien der man kan praktisere språket. Det var en utbredt oppfatning at det samiske språkmiljøet ofte var lite inkluderende – informantene snakker om «språkpolitiet» som passet på at ingen språklige avvik fikk passere.

Todal peker her på flere sentrale punkt, både kvaliteten på opplæringen gitt i skolen, hvordan skolen møter foreldrene og den rollen sam-

juvvoježžet skuvlla geavahussii, de ii sáhte skuvla leat boaittoealde servodagas. Mánáin ja nuorain lea iešalddiset olggobealservodat buohtastahttinmállen maiddái giela dáfus. Servodaga guottut guovttagielalášvuoda hárrái báidnet ohppiid guottuid ja movtta ovdánahttit iežaset guovttagielalášvuoda. Oahpponeavvuid dáfus lea servodat olggobealde skuvlla vejolaš oahpponeavvobuvttadeaddji - (aviissat, filmmat, radio, TV, konsearttat, teáhter jna.). Leat danne stuora erohusat dan dáfus man «guovttagielaláččat» dát oahpponeavvut leat. Lea čielggas ahte mánáin geat bajásšaddet guovlluin gos sámegeiella lea eanetlogugiella, leat eanet vejolašvuodat gullat sihke sámegeiella ja dárogeiella olggobealde skuvlla, go mánáin omd. lullisámi guovlluin dehe riddoguovlluin gos sámegeiella lea unnitlogugiella.

Lea servodatovddasvástádus láhčit dilálašvuodaid nu ahte sihke mánát ja rávisolbmot geat dáhttot oahppat sámegeiella, ožžot vejolašvuodaid dan dahkat. Skuvllas ferte leat dehálaš ovddasvástádus dán barggus. Leat ollu rávisolbmot geat háliidit oahppat sámegeiella, juogo geardduhit ovdalaš máhtuid dehe oahppagoahtit áibbas álgu rájes. Sisafárrejeaddjit ja rávisolbmot geat orrot guovlluin gos sámegeiella ii leat hubmojuvvon beaivválaččat máŋgga buolvvas, sáhttet áigut álgu rájes oahpahallagoahtit sámegeiella.

Ii leat skuvlla vuoddoovddasvástádus ráhkadit «sámi lanjaid» báikkálaš birrasis, muhto skuvla lea lunddolaš ovttasbargoguoibmin eará servodatásahusaide. Skuvllas leat buorit ressursat dán bargui, sihke olbmuid ja ávdnasiid dáfus (geahča maiddái 2. gihppaga siidu 29).

Øzerk rapporta giedahallá skuvlla ja čilge prošeavtta mii bisttii golbma jagi, ja mas

funnet utenfor skolen spiller. Uansett hvor gode læremidler som blir utviklet til bruk i skolen, kan ikke skolen opptre som en isolert øy i samfunnet. Barn og ungdom vil automatisk ha samfunnet utenfor skolen som referansepunkt også når det gjelder språk. Den holdning som samfunnet har til tospråklighet, vil farge elevenes holdninger og motivasjon til å utvikle egen tospråklighet. Sett i et læremiddelperspektiv, er samfunnet utenfor skolen en potensiell læremiddelprodusent – (aviser, film, radio, TV, konserter, teater etc). Det er derfor stor forskjell på graden av «tospråklighet» i disse læremidlene. Det sier seg selv at barn som vokser opp i områder der samisk er majoritetsspråket, vil ha større muligheter for å møte både samisk og norsk utenfor skolen, enn f. eks barn i sørsamiske områder eller ved kysten der samisk er et minoritetsspråk.

Det er et samfunnsansvar å legge til rette for at både barn og voksne som ønsker å lære seg samisk, skal få anledning til det. Skolen må være en viktig medspiller i dette arbeidet. Det er mange voksne som ønsker å lære samisk, enten friske opp tidligere kunnskaper eller lære fra bunnen. Det siste vil være tilfelle bl. annet for innflyttere og kanskje også for en del voksne i områder der samisk ikke har vært i daglig bruk på flere generasjoner.

Det er ikke skolens primæroppgave å skape det man kan kalle «samiske rom» i lokalsamfunnet, men skolen vil være en naturlig samarbeidspartner for ulike andre samfunnsinstitusjoner. Skolen har gode ressurser både menneskelig og materielt for å kunne gjøre dette (se for øvrig hefte 2 s.29).

Øzerks rapport er direkte skolerelatert og beskriver et prosjekt over tre år der anven-

didolačcat geavahedje guovttegielalaš guokte-oahpaheaddjemálla ovdidan dihte duohta guovttagielalaš ovdáneami sámeielat ruovttuid mánáide, dakkár ruovttuid mánáide main váhnemat atne sihke dárogiela ja sámeigiela ja dárogielat ruovttuid mánáide. Øzerk muitala fátmasteaddji oahppanbirrasa birra ja čielga fágálaš ovdáneami birra sihke giellafágain ja eará fágain nugo matematihkas ja birasfágain.

Rapporta deattuha maiddái man stuora mearkkašupmi servodaga (ja erenoamážit váhnemiid) positiivvalaš vuordámušain ja beroštumis lei dán prošeaktii.

VÁSÁHUSAT BARGGUIN OLGGO-BEALDE NORGGA W A L E S

Maiddái dat barggut mat doaimmahuvvojit Walesas ja Londonis váikkuhit dan mii dás čállojuvvo. Walesa dáfus lea sáhka bargguin maid walisárat doaimmahit «ealáskahttin dihte» ja lokten dihte walisalaš giela árvvu. Dán barggu doaimmahit walisárat mángga suorggis, muhto ollu lea čadnon skuvlla váikkuhanvejolašvuodaide. Walisalaš giella gilvala engelasgielain ja lei mángga jagi mielde vuottahallan nu ahte moadde logi jagi dás ovdal ledje dušše gilážiid boarraset olbmot geat geavahedje walisalaš giela. Dát dilli lea dal rievdan nu ahte giela leat geavahišgoahtán ollu sajiin Walesas. Dan dillái leat ollen lossa ja didolaš barggu bokte, ja dás ii čujuhuvvo go muhtun ángiruššansurggiide mat sáhttet heivet dilálašvuodaide main addo oahpahus O97S mielde.

delsen av et tospråklig tolærersystem ble brukt bevisst for å fremme en reell tospråklig utvikling både for barn fra samiskspråklige hjem, hjem der foreldrene bruker både norsk og samisk og rent norskspråklige hjem. Øzerk rapporterer om et inkluderende læringsmiljø og klar faglig forbedring i både språkfagene og andre fag som matematikk og orienteringsfagene.

Rapporten understreker også den store betydningen samfunnets (og da spesielt foreldrenes) positive forventninger og interesse til dette prosjektet hadde.

ERFARINGER FRA ARBEID UTENFOR NORGE W A L E S

I tillegg til arbeidene til Todal og Øzerk, vil arbeid som blir drevet i Wales og London fargelegge noe av det som er skrevet her. Når det gjelder Wales, er det her snakk om arbeid waliserne driver for å «revitalisere» og heve statusen til det walisiske språket. Dette er et arbeid waliserne driver på flere fronter, men mye er knyttet til det bidraget skolen kan gi. Walisisk språk konkurrerer med engelsk og hadde gjennom mange år tapt terreng slik at det for noen tiår tilbake hovedsaklig bare ble brukt av eldre mennesker på landsbygda. Denne situasjonen har nå snudd slik at språket er på fremmarsj i store deler av Wales. Dette er resultat av hardt og målrettet arbeid og her skal det bare refereres til enkelte satsningsområder som kan være relevante for situasjonen der det blir gitt opplæring etter L97 Samisk.

Guovddáš ášši walisáriid «ealáskahttinbargus» lea giela ja dakko bokte čállojuvvon sáni rolla oidnosiibuktin. Olbmot fertejit oaidnit giela birrasis, sihke skuvllas ja muđuid servodagas. Ain ángiruššet girjjiid ja movttiidahttet váhnemiid lohkat mánáide sin unnivuoda rájes juo. E.e juhket dearvvašvuodaguovddážat girjepáhkaid odđa váhnemiidda. Go ollu rávisolbmot leat eahpesihkkarat gielas, de barget ollu oahpahit váhnemiid ja maddái ráhkadit birraiid gos olbmot sáhttet geavahit giela vaikko eai leatge nu njuovžilat das.

Skuvlla giellaválljemiid dáfus välljejit váhnemat galgetgo sin mánát vázzit skuvllas gos geavahit walisalaš giela dehe engelasgiela (smávvađássi). Nuoraidskuvllas ja joatkaskuvllas sáhttá välljet skuvllaid gos geavahit goappaš gielaid. Walisárat eai geavat doahpagiid nugo vuosttaš- ja nubbegiella, muhto sis lea sáhka paralealla gielain. Dasa lassin doaimmahit muhtun skuvllat giellalávvgumiid main leat hirbmat buorit bohtosat.

L O N D O N

Bargu mii lea dahkkon Londonis, ja masa dás čujuhuvvo, deattuha eará ášši; lea sáhka systemáhtalaččat ángiruššet váhnenoassálastima skuvllas. Mii earuha dan váhnenoassálastima maid London Language and Literacy Unit (LLU) doaimmaha árbevirolaš váhnenčoahkimiin dáidá vuosttažettiin leat ahte dás bivdet váhnemiin veahki ja doarjaga vai mánáid oahpahus šaddá nu buorren go vejolaš. Váhnemiidda deattuhit ahte sin veahki haga lea váttis olahit nu buori oahppandilálašvuoda go vejolaš, go váhnemat dovdet mánáideaset buo-

Et sentralt punkt i walisernes «revitaliseringsarbeid» er synliggjøring av språket og dermed det skrevne ords rolle. Folk må se språket rundt seg, dette gjelder både på skolen og i samfunnet for øvrig. Man satser videre mye på bøker og på å oppmuntre foreldre til å lese for barna sine fra de er små. Bl. annet deler helsestasjonene ut bokpakker til nybakte foreldre. Siden mange voksne er språklig usikre, legges det ned en betydelig innsats for å kurse foreldre og også å skape arenaer der folk kan bruke språket selv om de ikke er særlig flinke.

Når det gjelder språkvalg i skolen, velger foreldrene om barna skal gå på skoler der språket er walisisk eller engelsk (barnetrinnet). På ungdomsskole og videregående kan man velge skoler der begge språk brukes. Waliserene opererer ikke med begrep som første og andrespråk, men om to parallelle språk. I tillegg driver en del skoler språkbad med svært gode resultater.

L O N D O N

Arbeidet som det skal refereres til i London, har et annet fokus; det dreier seg om systematisk satsing på forelderinvolving i skolen. Det som skiller den forelderinvolvingen som London Language and Literacy Unit (LLU) driver med og mer tradisjonelle foreldermøter, er kanskje først og fremst at man her går ut og ber om foreldrenes hjelp og støtte for at barnas opplæring skal bli best mulig. Man presiserer overfor foreldrene at uten deres hjelp, er det vanskelig å oppnå en optimal læringssituasjon siden foreldrene kjenner sine barn best og vil

remusat ja dáhttot sin mánáide aivve buoremusa. Váhnemat bovdejuvvojit oassálastit kursaráid- dus mas juohke háve ovdanbuktojuvvo fáddá mii guoská skuvlii ja oahppamii. Dasa lassin lea kurssain ollu «friddja» áigi vai váhnemat besset buktit ovdan iežaset oaiviliid. Muhtun kurssain oassálastet váhnemat ja mánát ovttas ja dán kurssain lea dávjá oassi prográmmas lágiduvvon nu ahte váhnemat ja mánát ovttas buvttadit iešgudetlágan oahpponeavvuid (omd. ohppiid girji - oahppi govat ja teaksta guovtti gillii). Dat váhnemat gudet háliidit, šaddet áiggi mielde skuvlaveahkkin mánáid klássain ja nu gohčoduvvon «peachers» (parent/teacher) geat dollet odđa oktasaš kurssaid váhnemiidda ja oahpaheddjiide. Kurssaid oassálastit bohtet dábálaččat iešgudet giellajoavkkuin, muhto eatnašat hálddašit eŋgelasgiela juogalágan dásis. LLLU almmuha ollu materiálaid (geahča listtu gihppaga loahpas). LLLU birra čuožžu eambo siidu 41.

IEŠGUÐETLÁGAN EAVTTUT OVDÁ- NAHTTIT GUOVTTIEGIELALAŠVUOĐA

Go Jon Todal guorahalai oahpahusa sámegeielas nubbegeiellan, de son jugii skuvllaid iešgudet joavkkuide dehe guovlluide (Todal 1998:18). Son anii 5 iešgudet guovllu, dan mielde makkár rámmaid iešgudet guovllut addet skuvllaide nubbegeielloahpahusa dáfus.

Todal bargui lei dát juohku vuogas. Go jurddaša oahpponeavvuid guovttegielalaš oahpahusa oainnus, de lea dárbbášlaš juohkit earáládje. Jus atná servodaga mii lea birra skuvlla vejolaš «oahpponeavvobuvttadead-

det beste for sine barn. Foreldrene blir invitert til å delta i en kursrekke der de hver gang blir presentert for et tema knyttet til skole og læring. Dette kombineres med mye «fri» tid slik at foreldrene kan komme med sine innspill. På noen av kursene deltar foreldre og barn sammen og her er gjerne noe av programmet lagt opp slik at foreldre og barn sammen produserer ulike læremiddel (f. eks elevens bok – bilder av eleven og tekst på to språk). De av foreldrene som ønsker det blir etter hvert skoleassistenter i barnas klasser og såkalte «peachers» (parent/teacher) som holder nye kurs for foreldre og lærere sammen. Deltakerne på kursene kommer som regel fra ulike språkgrupper, men de fleste behersker engelsk på et eller annet nivå. LLLU gir ut en god del materiell (se liste bak i dette heftet). Mer om LLLU s.41.

ULIKE FORUTSETNINGER FOR UTVIKLING AV TOSPRÅKLIGHET

Da Jon Todal foretok sin undersøkelse om opplæringen i samisk som andrespråk, delte han inn skolene i ulike grupper eller distrikt (Todal 1998:18). Han opererte med 5 ulike områder alt etter hvilke rammer de ulike områdene gir skolene med tanke på andrespråksopplæring.

For Todals formål, virker denne inndelingen hensiktsmessig. Med tanke på læremidler i et tospråklig opplæringsperspektiv, er det nødvendig med en annen inndeling. Ser man samfunnet som omgir skolen som en mulig

djin», de dáidá sáhttit juohkit guovlluid guovtti oassái; guovllut gos sámeigiella lea eanetlogugiella ja guovllut gos sámeigiella lea unnitlogugiella.

Ieš juohku ii leat válđoášši oahpponeavvo-
oktavuođas, muhto ferte deattuhit ahte leat áibbas goabbatlágan eavttut geavahit giella Guovdageainnu ja Rørosa báikkálaš servodagas ovddideamis doaibmi guovttegielalašvuoda. Earret Sis-Finnmárkkus, de eai leat vierut čájehit guovttegielalašvuoda oinnolaš vugiiguin, omd. gálbbaiguin ja diekkaraččaiguin. Juogu jurdda lea deattuhit ahte vaikko sámeigiella geavaheamis leat stuora erohusat, de leat buot sámeigelgeavaheadjit ovtaárvosáččat ja sii leat mielde fátmasteaddji sámi giellaoktavuođas beroškeahhtá das gosa gullet. Vaikko olbmot eai leatge ovta čeahpit hupmat sámeigiella, de galget sáhttit atnit iežaset ovtaárvosáš oassin giellaoktavuođas. Seammaládje iige galgga leat heajut juohkit sámeigiella ja dárogiella geavahusa guovtte sadjái dainna lágiin ahte sámeigiella atná dušše go hupmá sámi duoji ja boazodoalu birra. Go sámeigeloahpahusa ulbmil lea olahit ja/dehe ovdánahttit doaibmi guovttegielalašvuoda, de lea áibbas mávssolaš ahte ii olgguš ovttaga (vrd. Todal 1998)

NJÁLMMÁLAŠ ÁRBEVIERUS ČÁLALAŠ GILLII

Sámeigielas lea guhkes árbevierru njálmmálaš giellan ja njálmmálaš muitaleapmi lea nanus šládjan. O97S deattuha maiddá njálmmálaš

«læremiddelprodusent», kan en kanskje operere med en todeling, områder der samisk er et majoritetsspråk og områder der samisk er et minoritetsspråk.

Nå er ikke inndelingen i seg selv et hovedpoeng i læremiddelsammenheng, men det må understrekes at det vil være ganske ulike forutsetninger for bruk av lokalsamfunnet i Kautokeino og på Røros når det gjelder å fremme funksjonell tospråklighet. Med unntak av indre Finnmark er det ingen tradisjon for å markere tospråklighet ved ytre markører som f. eks navneskilt og lignende. Poenget med inndelingen er å understreke at på tross av store ulikheter i bruk av samisk, må alle brukere av samisk uansett hvor de hører til være likeverdige og en del av et inkluderende samisk språkfelleskap. Det må være mulig å befinne seg på svært ulike ferdighetsnivå i samisk språk og samtidig føle seg som en likeverdig del av språkfelleskapet. På samme måte må det heller ikke være mindreverdige å ha en todeling av bruksområdene for samisk og norsk dersom man bare kan bruke samisk når man snakker om samisk husflid og reindrift. Når målet med opplæringen i samisk er å oppnå og/eller videreutvikle funksjonell tospråklighet, er det av avgjørende betydning å ikke støte noen bort (jfr. Todal 1998)

FRA MUNTLLIG TRADISJON TIL SKRIFTLIG SPRÅK

Samisk har en lang tradisjon som et muntlig språk og den muntlige fortellingen som sjanger står sterkt. L97 Samisk vektlegger også munt-

giela, várra eambo go ovddit minstarplána (M-87). Dát lea diedus hui buorre, muhto go galgá «ealáskahttit» giela ja atnit guovttegiela-lašvuoda oahpahasulbmilin, de ferte oidnosii buktit giela dakkár vugiin maid njálmmálaš árbevierru ii sáhte vuhtiiváldit. Go sámegiela lea oanehis árbevierru čálalaš giellan ja go ollu rávisolbmot eai leat oahppan čállit sámegiela albma ládje, de ii leat dušše álki rievdadit oainnuid dan guvlui ahte sámegiella ipmirduvvo čállingiellan maiddái iige dušše njálmmálaš giellan. Lea dattetge dehálaš «oaidnit» giela jus galgá loktet dan árvvu. Ferte oidnot ahte giela sáhtta atnit buot dilálašvuodain main olbmot leat hárvánan oaidnit dušše dárogiela. Álggus soaitá muhtumiid mielas dát orrot amas, muhto dás berre maid doapmat njozet vai olbmot áiggi mielde hárvánit deaivat guokte giela dain okta- vuodain main ovdal deive dušše ovtta giela.

Dát bargu gullá jearaldahkii man mávssolaš sámegiella lea sámii álbmogii. Lea nu ahte ollu olbmot atnet iežaset sápmelažžan vaikko eai máhte hupmat eaige/dehe čállit sámegiela ja ahte sámii kultuvra lea ceavzán garra dáruiduhttináigodagaid. Dattetge ii sáhte badjelgeahččat giela mearkkašumi sámii álbmogii. Vaikko buohkat eai máhtege giela, de lea giella mávssolaš vuoddu ja danne lea dehálaš bargat nannet giela. Min čálaservodagas mearkkaša sámegiela nannen ahte giela maid ferte ovdanbuktit čállingiellan.

lig språk, kanskje i større grad enn den tidligere læreplanen (M-87) gjorde. Dette er vel og bra, men når man skal «revitalisere» et språk og har tospråklighet som opplæringsmål, må man synliggjøre språket på en måte som en muntlig tradisjon ikke kan ivareta. Siden samisk har en forholdsvis kort tradisjon som skriftspråk kombinert med at mange voksne aldri har fått lære å skrive samisk skikkelig, er det ikke umiddelbart enkelt å endre holdningen til at samisk assosieres med skrift likeså godt som med muntlig bruk. Det er imidlertid nødvendig å «se» samisk for å kunne heve språkets status. Det må synes at språket er vel anvendelig i alle sammenhenger der en er vant til å bare se norsk. Dette kan muligens føles fremmed for mange i en overgangsperiode, men også her gjelder det å ile langsomt frem slik at man gradvis blir vant til å møte to språk i de sammenhenger der en før møtte ett.

Dette arbeidet henger sammen med spørsmålet om betydningen av samisk språk for den samiske befolkningen. Det er et faktum at mange som regner seg som samer ikke kan snakke og/eller skrive samisk og at den samiske kulturen har overlevd på tross av sterk språklig undertrykking gjennom mange år. Likevel kan man ikke undervurdere språkets posisjon for den samiske befolkningen. Selv om ikke alle behersker det, er det et viktig fundament og det er derfor verdt å arbeide for å styrke språket. I vårt skriftsamfunn betyr styrking av samisk språk at språket også må profileres som et skriftspråk.

IEŠGUDET OASÁLAČČAID ROLLAID BIRRA

Dán oasi ulbmil lea vuosttažettiin čájehit iešgudet oasálaččaid ovddasvástádusa ja geatnegasvuodaid ja maiddái čájehit gos oahpaheadjit, váhnemat ja earát sáhttet oažžut veahki iešgudet áššiin. Go buot namuhuvvon joavkkut galget bargat seamma ulbmila nammii, de das mii daddjo ovttá joavkku birra sáhtta muhtun oassi maid gustot daidda earáide. Leat dattetge suorggit main iešgudet joavkkuin lea erenoamáš ovddasvástádus ja erenoamáš gelbbolašvuohhta.

S Á M E D I G G I

Ii leat jurdda digaštallat Sámedikki (iige vel GOD) bargguid dás. GOD ja Sámediggi ovddasvástidit oahpahusa bajimus ulbmiliid skuvllain main sámegeiella lea oassin fágafálaldagain, ja dáid bajimus ulbmiliid galget buohkat, geat iešgudetládje leat čadnon oahpahussii, geahčcalit duohtandahkat. Ferte dattetge namuhit ahte Sámediggi - Oahpahasossodaga bargu lea juohkit skuvllaide dieđuid ja bagadallat daid čadaheamis oahpahusa O97S mielde. Oahpahasossodat sádde dieđuid skuvllaide. Lea skuvlajodiheddjiid ovddasvástádus ovdanbuktit dáid dieđuid viidáseappot oahpaheddjiide. Oahpahasossodagas lea maid váldoovddasvástádus das ahte buvttaduvvojit oahpponeavvut O97S mielde, sis lea ovddasvástádus oahpponeavvuid plánenbargguin, ruhtadeamis, čuovvumis ja dohkkeheamis. Oahpponeavvuid buvttadeami galget rievtti mielde lágádusat doaimmahit, muhto go dat ii leat leamaš vejo-

OM DE ULIKE AKTØRENES ROLLE

Hensikten med dette avsnittet er i hovedsak å vise ansvar og plikter de ulike aktørene har og også vise hvor lærere, foreldre og andre kan henvende seg i ulike spørsmål. I og med at alle de nevnte gruppene skal arbeide med samme mål for øye, vil en del av det som blir sagt nedenfor om en aktør også gjelde for flere andre. Det er imidlertid enkelte områder der de ulike gruppene har et særlig ansvar og en særlig kompetanse.

S A M E T I N G E T

Det er ikke meningen at Sametinget (og for den saks skylds KUFs) arbeid skal diskuteres her. KUF og Sametinget står for de overordnede målene for opplæringen i skoler der samisk er en del av fagtilbudet og disse overordnede mål skal alle som på ulikt vis er knyttet til opplæringen, prøve å sette ut i livet. Det skal likevel nevnes at Sametinget - Opplæringsavdeling har som oppgave å gi skolene informasjon og veiledning i gjennomføringen av en opplæring i tråd med L97 Samisk. Opplæringsavdelingen sender informasjon til skolene. Denne informasjonene er det skoleledernes ansvar å bringe videre til lærerne. Opplæringsavdelingen har også hovedansvaret for at det blir produsert læremidler til L97 Samisk, planarbeid, finansiering og oppfølging. Produksjon av læremidler er det i utgangspunktet forlag som skal ta seg av, men pga kapasitetsproblemer, har opplæringsavdelingen også stått for produksjon av

laš, de lea oahpahasossodat maiddái buvttadan muhtun oahpponeavvuid - vuosttažettiin oahpponeavvuid lulli- ja julevsámegillii ja oahpponeavvuid erenoamásoahpahussii.

Sámediggi - Giellaossodat lea guovddážiis sámegiela nannen- ja ovdánahttinbarggus. Ráhkadit ja dohkkehit ođđa tearpmaid lea okta dehálaš oassi sin doaimmain. Giellastivra galgá dohkkehit skuvlasátnegirjjiid. Sámedikkis lea sámi sátnevuorká neahas mii sáhtta leat veahkin oahpaheamis (geahča čujuhusa gihppaga loahas).

ALLASKUVLLAT

Sámi allaskuvla čatná oktii sámi oahpaheaddjeoahpu ja dábálašoahpaheaddjeoahpu naššuvnalaš dásis. Lohkangiella lea davvisámegiella. Allaskuvllas leat maid ollu lassioahppofálaldagat sidjiide geat háliidit čiekŋudit sámi oahpahas ja guovttegielalaš oahpahas. Bodeajju allaskuvllas lea ovddasvástádus julevsámi gielas ja davvi-Trøndelaga allaskuvllas lea ovddasvástádus lullisámi gielain.

OAHPAHUSKANTUVRRAT

Fylkkaid oahpahuskantuvrrain lea ovttrasáđiid suohkaniiguin ovddasvástádus das ahte oahppit ožžot dan oahpahas maid sis lea vuoigatvuohhta oážžut. Oahpahuskantuvrrat galget fállat kurssaid ja lassioahpu oahpaheddjiide. Dan barggus sii dávjá ovttasbarget guovllu allaskuvllaiguin.

noen læremidler – i første rekke læremidler på sør- og lulesamisk og læremidler til spesialopplæring.

Sametinget - Språkvdelingen har en sentral rolle i arbeidet med bevaring og utvikling av de samiske språk. En av oppgavene er termarbeid, utvikle og/eller godkjenne nye termer. Ordlister til skolebruk skal godkjennes av Samisk språkstyre. I Sametinget er det opprettet orddatabank på nettet som kan være til stor hjelp i samiskopplæringen (se adresse bakerst i dette heftet).

H Ø G S K O L E N E

Samisk høgskole har en nasjonal knutepunkt-funksjon for samisk lærerutdanning og allmennlærerutdanning. Studiespråket er nordsamisk. Høgskolen har dessuten en del videreutdanningstilbud som er relevante for de som vil spesialisere seg i samisk undervisning og tospråklig undervisning. Høgskolen i Bodø har ansvar for lulesamisk språk og høgskolen i Nord-Trøndelag har ansvaret for sørsamisk språk.

U T D A N N I N G S K O N T O R E N E

Utdanningskontorene i fylkene har i samarbeid med kommunene ansvar for at elevene får den opplæringen de har krav på. Utdanningskontorene skal sørge for kursing og etterutdanning av lærere. I det arbeidet samarbeider de ofte med de regionale Høgskolene.

BÁIKKÁLAŠ BIRAS

Báikkálaš birrasis lea dehálaš rolla guovttegielalašvuoda oainnus. Lea čielggas ahte servodagas gos sámegeiella lea eanetlogugiella lea álkit gávdnat oahpponeavvuid maid sáhtá atnit oahpahas. Goitge ferte «dárogielat» báikkálaš servodat, mas maid lea sámegeielat álbmot, vuh-tiiváldit ovddasvástádusas gielalaš unnitlohkui. Báikkálaš servodagas leat ollu vejolašvuodát doarjut guovttegielalašvuoda, ja ollu dán bargus lea lunddolaš bargat ovttasráđiid skuvllain. Dás namuhit dušše muhtun doaimmaid ovdamarkan;

- Girjerájus/kulturguovddážit
Báikkiin gos lea girjerájus, sáhtá dat leat vuogas «giellaovdánahttinguovddážiin», sihke go das leat ollu iešgudetlágan sámegeiel girjjit, filmmat ja musihkka ja go movttiidahtá lágidit iešgudetlágan temáčájáhusaid. Girjerádjosiin/kulturguovddážiin sáhtá maid lágidit čoakkálmassaid váhnemiidda ja mánáide dainna jurdagiin ahte oazžut mánáid beroštišgoahtit girjjiin. Dákkár lágidemiid sisdoallu sáhtá leat lohkanboddu mánáide, mánáidgirjjiid ovdanbuktin ja kurssat váhnemiidda geat eai arvva lohkat mánáide jítносит sámegillii.
- Kino, teáhter, meassut.
- Aviissat, lagasradio
- Astoáiggefálaldagat nugo nuoraidsearvvit, skuvlaastoáiggeortnegat, doaibmaguovddážit boarrásiidda jna. Iešgudet astoáiggefálaldagaid ovttasbarggu sáhttet omd. kultur- ja bajásšaddankantuvrrat lágidit.
Fierpmádatčujuhusat: geahča listtu gihppaga loahpageahčen

LOKALSAMFUNNET

Lokalsamfunnet spiller en stor rolle i et tospråksperspektiv. Det sier seg selv at i et samfunn der samisk er et majoritetsspråk, er det enklere å finne læremidler som kan brukes i opplæringen. Dette fratar imidlertid ikke et «norsk» lokalsamfunn som også inkluderer en samiskspråklig befolkning, å ta ansvar for en språklig minoritet. Lokalsamfunnet har flere muligheter til å støtte opp om tospråklighet, mye av dette arbeidet vil det være naturlig å drive i samarbeid med skolen. Her nevnes bare noen eksempler på slike aktiviteter;

- Bibliotek/kultursentra
Der man har bibliotek, kan dette være et velegnet «språkutviklingssenter», både med hensyn til å ha et variert utvalg bøker, filmer og musikk på samisk og for å være pådrivere til å arrangere ulike temautstillinger. Bibliotek/kultursentra kan også brukes for å arrangere samlinger for foreldre og barn der hensikten er å få barn til å bli glad i bøker. Innholdet i slike arrangement kan være lesestunder for barn, presentasjon av barnebøker og kurs for de foreldrene som ikke føler seg språklig sikre til å lese høyt for sine egne barn.
- Kino, teater, festivaler.
- Aviser, lokalradio
- Fritidsaktivitetstilbud som ungdomsklubber, skolefritidsordninger, aktivitetssentre for eldre etc. Et samarbeid mellom de ulike fritidsordningene kan f. eks organiseres av kultur og oppvekstkontorene.
Nettadresser: se liste bak i heftet

SKUVLA

Jus giela oahppan ja geavaheapmi galget vásihuvvot mávssolažžan, de ferte skuvla atnit iežas oassin stuorit oktavuodas. Dattetge lea skuvllas iežas dihto rolla oahpahussadjin. Go sámegeiella lea unnitlogugiella dárogiela ektui, de ii ábut guovttegielalašvuoda oahpahus mearkkašit ahte liikká ollu atnet goappaš gielaid, muhto guovttegielalašvuodta ferte ipmirduvvot beaktilis váikkuhangaskaoapmin dasa ahte nu eatnagat go vejolaš besset mielde sámi giellaservodahkii.

Skuvlla doaimmaid ulbmilat čužžot oahppoplánain, sihke obbalaš ulbmilat ja iešgudet fágaid sierranas ulbmilat. Nugo ovdal lea namuhuvvon de sáhtta oahppoplánaid mielde maid heivehit oahpahusa báikkálaš birrasiidda. Dát ja daid skuvllaid iešgudet oahpahusdílálášvuodas, main lea oahpahus sámegeielas, dahket ahte skuvllat fertejit analyseret iežaset dárbbuid ja vejolašvuodaid bajimus ulbmiliid ektui. Go skuvllat ovdánahttet iežaset doaibmaplánaid, de berrejit barggus guorahallat skuvlla ressursaid viidáseamos ipmárdusas - sihke olbmuid ja ávdnasiid dáfus. Sáhttet leat oahpaheaddjeressurssat (guovttegielalaš oahpaheaddjit, oahpaheaddjit geain lea fágalaš čiekŋudeapmi sámegeielas jna), oahpaheaddjeressurssat skuvllain maiguin sáhtta ovttasbargat, mot Sámediggi - Oahpahusossodaga sáhtta geavahit, mot allaskuvllat sáhttet veahkehit, lagasbirrasa ressursaolbmot ja vejolašvuodas geavahit lagasbirrasa (girjerádjosa, kulturguovddážiid, boarrasiidsiiddaid, kinoid, teáhteriid). Dasa lassin ferte skuvla maddái ovdánahttit plánaid systemáhtalaš váhnenovttasbarggu nammii.

SKOLEN

For at læring og bruk av språk skal oppleves meningsfylt, må skolen se seg selv som en del av en større sammenheng, likevel har skolen sin spesifikke rolle som opplæringsarena. For samisk som et minoritetsspråk i forhold til norsk, må opplæringen til tospråklighet ikke bety lik mengde språk, men tospråklighet må forstås som et effektivt virkemiddel for at flest mulig kan innlemmes i det samiske språksamfunnet.

Målet for skolens virksomhet er nedfelt i læreplaner, både generelle og spesifikke for hvert fag. Som det har vært nevnt tidligere gis det også rom for lokal tilpasning av opplæringen. Dette kombinert med de ulike opplæringsssituasjonene som finnes for de skolene som tilbyr opplæring i samisk, gjør at skolene vil ha behov for å analysere sine egne behov og muligheter i lys av de overordnede målene. Når skolene utvikler sine virksomhetsplaner, bør arbeidet derfor inneholde en gjennomgang over de ressursene skolene rår over i videste forstand – både menneskelig og materielt. Det kan være lærerressurser (tospråklige lærere, lærere som har faglig fordypning i samisk etc), lærerressurser fra skoler en kan samarbeide med, hvordan Sametinget - Opplæringsavdelingen kan brukes, hva høyskolene kan bidra med, ressurspersoner i lokalmiljøet og muligheter for å bruke lokalmiljøet (bibliotek, kultursentre, eldresentre, kino, teater). I tillegg må skolen også utvikle planer for et systematisk foreldersamarbeid.

O A H P A H E A D D J I T

Muhtun oassi das mii dás čallojuvvo oahpaheddjiid birra gusto buot oahpaheddjiide maŋŋil Ođastus-97 johtuibidjama, ja muhtun oassi ges guoská erenoamážit dasa ahte leat oahpaheadjin guovttegielalaš oahpahusas. Obbalaš oaidnu gullá oahppoplánaide maid stivrejit ulbmilat. Nugo lea namuhuvvon, de addet oahppoplánat maid stivrejit ulbmilat buriid vejolašvuodaid geavahit eanet ja iešgudetlágan oahpponeavvuid. Nugo álggus čájehuvvui, de sáhttet ollu áššit leat oahpponeavvut. Muhtun oahpaheddjiid mielas gal lea váttis ráhkadit oahpahusplánaid main galget olahit dihto ulbmiliid. Ovttá áigodagas ferte danne bagadallat sin dán barggus. Soaitá leat vuogas ávžžuhit eahpesihkkaris oahpaheddjiid álgit fágain mas leat oadjebasat ja mas dihtet oalle bures makkár oahpponeavvuid sáhttá atnit.

Diehtit makkár oahpponeavvut gávdnojit ja maid sáhttá atnit, sáhttá dávjá leat stuorámus váttisvuhtan ráhkadeamis dákkár plánaid. Dát bargu berre danne, nu movt ovdal lea namuhuvvon, leat oassi skuvlla dábálaš bargguin ja suohkana pedagogalaš ráđdeaddit sáhttet leat barggu lunddolaš heiveheadjit.

Oahpaheadji rolla guovttegielalašvuoda oainnus earrána mángga dáfus «ovttagielalaš oahpaheamis». Vuosttažettiin berre oahpaheadji muitit doaibmi guovttegielalašvuoda ulbmila go galgá välljet daid oahpponeavvuid gaskkas mat gávdnojit. Máid oahpaheadji vällje, mearrida diedus ohppiid gielladássi. Muhtun oahppijoavkkuide soaitá leat vuogas atnit guovttegielalaš oahpponeavvuid dušše ovttá dehe guovtti fágas ja vaikko dušše moatti fáttás fágas.

Oahpaheadji rolla giellaovdagovvan - ja

L Æ R E R E

I dette avsnittet om lærere vil noe av det som skrives gjelde alle lærere etter innføringen av Reform-97 mens noe vil være knyttet spesielt til det å være lærer i en tospråklig opplæring. Det generelle perspektivet henger sammen med målstyrte læreplaner. Som nevnt gir bruken av målstyrte læreplaner gode muligheter for å bruke et større utvalg læremidler. Læremidler defineres også som vist innledningsvis svært vidt. En del lærere synes imidlertid det er vanskelig å utarbeide målstyrte opplæringsplaner. Det vil derfor være nødvendig i en periode å gi veiledning i dette arbeidet. Kanskje kan det være en idé å oppfordre usikre lærere til å begynne med et fag de føler seg sikre i og der de har forholdsvis god oversikt over hvilke læremidler som kan brukes.

Nettopp det å ha oversikt over tilgjengelige/mulige læremidler kan i mange tilfeller være den største bøygen for å utarbeide slike planer. Dette arbeidet bør derfor som nevnt ovenfor, være en del av skolens rutinearbeid og pedagogiske rådgivere i kommunene kan være naturlige koordinatorene for arbeidet.

Når det gjelder lærerens rolle i et tospråklig perspektiv, skiller det seg på en del områder fra «enspråklig opplæring». For det første må læreren ha målet om funksjonell tospråklig i minne når han skal velge blant tilgjengelige læremidler. Lærerens valg vil selvfølgelig være preget av elevenes språknivå. For noen elevgrupper er det kanskje bare aktuelt å tenke tospråklige læremidler i et eller to fag og også kanskje bare innen noen få emner i faget.

Et moment av stor betydning er lærerens

dasto maiddái oahpponeavvun oahpaheamis - lea hirbmat mávssolaš. Diedusge livččii buoremus jus buot oahpaheaddjit, geain lea ovddasvástádus oahpaheamis mas guovttegielalašvuhta lea ulbmilin, máhtáše sámegiela ja dárogiela seamma bures. Dát diedus livččii buoremus, duohtavuoha lea áibbas earálágan ja danne ferte lágidity oahpaheami daid oahpaheddjiid mielde mat skuvllas leat. Okta vuohki lea omd. atnit guokte- oahpaheaddjevuogádaga ja okta oahpaheaddji - okta giella, eará vuohki lea «juogadit» sámegieloahpaheddjiid mánjga skuvlla gaskkas (vrd 2. gihppaga).

Vaikko buot Norgga oahpaheaddjit máhttetge dárogiela, de lea dan dárogielas mii geavahuvvo iešgudet dássi geavaheddjiid mielde. Oahppit dárbašit gullat mánjgabealát ja rikkis sámegiela ja mánjgabealát ja buori dárogiela. Go oahpaheaddji lea guovttegielat, de dáidá dárbašit guorahallat mot son ieš geavaha dan guovtti giela, erenoamážit masa atná sámegiela ja masa fas dárogiela. Oahpaheaddji guottuid (ja geavaheami) goas «heive buoremusat» sámástit dehe dárustit, ohppet mánát maid jođánit. Oahppoplána ulbmil lea ahte oahppit eai galgga juohkit goas heive goappáge giela geavahit, muhto nugo juo lea namuhuvvon de sáhttet leat suorggit main lea váttis gávdnat vuogas sániid goappaš gielaide.

O A H P P I T

Øzerk čállá rapporttastis (1998: 21, 22) ahte:

- a) Oahppit galget oažžut áddehahti oahpaheami mas lea fágalaš vuoitu mii heive sin eará eavttuide.
- b) Ohppiid guovttegielalaš ovdáneapmi,

rolle som språkmodell – og dermed som et læremiddel i opplæringen. Ideelt sett ønsker man at alle lærere som er ansvarlig for opplæring der tospråklighet er målet, behersker norsk og samisk like godt. Nå er dette det ideelle, virkeligheten vil være en annen og det er derfor nødvendig å organisere opplæringen etter den lærerstaben man har. En variant er f. eks å bruke tolærersystem og en lærer – et språk, en annen å «dele» på samisklærere mellom flere skoler (jfr. Hefte 2)

Selv om alle lærere i Norge behersker norsk, er kvaliteten på det norske språket som brukes, varierende. Elevene trenger å høre både et variert og rikt samisk språk og et variert og godt norsk språk. Når en lærer er tospråklig, trenger man kanskje å ta stilling til egen bruk av de to språkene spesielt med tanke på funksjonsdeling. Egne holdninger (og praksis) til hvor det «passer best» med norsk eller samisk, adopteres fort av elevene. Læreplanens målsetting er at elevene skal ha en minst mulig funksjonsdeling mellom de to språkene, men som nevnt ovenfor kan det være områder der det ikke er lett å finne et tilfredsstillende tospråklig vokabular.

E L E V E N E

Øzerk sier i sin rapport (1998: 21, 22) at:

- a) Elevene skal få forståelig opplæring med et faglig utbytte som står i samsvar med deres øvrige forutsetninger.
- b) Elevenes tospråklige utvikling, spesielt

erenoamážit kognitiiva akademalaš giela ovdáneapmi sáme- ja dárogillii, ii galgga leat soaittáhagaid duohken.

- c) Ohppiin galgá álo leat vejolašvuohta ovdanbuktit jurdagiiddiset, dovdduideaset, sávaldagaideaset ja fuomášumiideaset dan gillii maid máhttet, dehe dan guovtti gillii máid máhttet ja máid oahpaheaddji ipmirda.
- d) Ohppiin galgá álo leat vejolašvuohta leat aktiivvalaččat, álggahit doaimmaid, jearrat jearaldagaid ja bivdit veahki nuppi dehe goappaš gielaide.
- e) Oahppi ollislaš gielalaš máhttu galgá vuhttiiváldojuvvot, geavahuvvot ja ovdánahttojuv- vot. Oahppit galget oažžut vejolašvuoda hálddašit sáme giela ja dárogiela nu bures go vejolaš.

Lea čielggas ahte ferte ollu heivehallat ja sieranahttit oahpahusa. Dattetge ii leat sihkar ahte lea dárbbášlaš - iige várra sávahahttige - juohkit ohppiid dárkilis giellajoavkkuide. Sii eai soaittege dárbbášit iešgudetlágan oahpponeav- vuid, muhto oahpponeavvut diedus geavahuv- vojit iešgudetládje ohppiid gielladási mielde.

V Á H N E M A T

Sihke Todal ja Øzerk leaba digaštallan váhne- miid rolla guovttagielalaš oahpaheamis. Todal namuha ahte váhnemiid vuordámušat eai olla- šuvvan - mánát eai šaddan nu čeahpit njálmmá- laš sáme gielas go váhnemat ledje vuordán. Dasa lassin váillahedje váhnemat dieduid skuvllas. Øzerk deattuha ahte váhnemiid posi- tiivvalaš vuordámušat prošeavtta «mii oahppat ovttas» lihkostuvvamii ledje dehálaš faktorin

utviklingen av det kognitive akademiske språket på samisk og norsk, skal ikke bli overlatt til tilfeldigheter.

- c) Elevene skal alltid ha mulighet til å gi uttrykk for sine tanker, følelser, ønsker og ideer på et språk de kan, eller på to språk som de kan, og som forstås av læreren.
- d) Elevene skal alltid ha mulighet til å være aktive, ta initiativ, stille spørsmål og be om hjelp på det ene eller begge språkene.
- e) Elevenes totale språklige repertoar skal bli tatt hensyn til, brukt og utviklet. Elevene skal gis mulighet til å mestre samisk og norsk så godt som mulig.

Her er det klart at det er behov for stor differensiering. Det er likevel ikke sikkert at det er nødvendig – kanskje heller ikke ønskelig å fysisk dele elevene i altfor «finmaskede» språkgrupper. De trenger heller ikke nødven- digvis ulike læremidler, men læremidlene vil nødvendigvis brukes noe ulikt alt etter elevens språknivå.

F O R E L D R E

Både Todal og Øzerk har diskutert foreldrenes rolle i den tospråklige opplæringen. Todal nevner at foreldrenes forventninger ikke ble innfridd – barna ble ikke så flinke i muntlig samisk som de hadde forventet. I tillegg savnet foreldrene informasjon fra skolen. Øzerk fremhever forel- drenes positive forventninger til at prosjektet «læring i fellesskap» skulle lykkes som en vik- tig faktor til de gode resultatene prosjektet viste.

prošeavtta buriid bohtosiidda. Lea áibbas čielgas ahte skuvla dárbbasa váhnemiid ovttasbarggu jus galgá lihkestuvvat. Váhnemat dáhttot buot buoremusa mánáidasaset ja sii dovdet mánáideaset buoremusat, muhto ollu váhnemat leat eahpesihkkarat ollu skuvlla doaimmain - ja várra erenoamážit áššiin mat gusket guovttegielalášvuhtii. Historjjá mielde leat leamaš ollu boasttu ipmárdusat mánáid ja guovttegielalášvuoda birra, ja dávjá gulai sámegiela duolbman maid dása. Vai váhnemat galget sáhttit válljet makkár gielloahpahusmálle sin mánáin galgá leat, de dárbbasit dieduid ja ovttasbarggu. (Geahča omd. girjelisttus gos gávdná dieduid: Omd. Savitzky 1994).

Dát ovttasbargu sáhtta leat mánggalágan, muhto dehálaš lea ahte váhnemat besset searvat skuvlla doaimmaide nu árrat go vejolaš go mánát álget skuvlii. Dainna lágiin sáhtta garvit ollu boasttu áddejumiid ja de lea maid buoret vuoddu čoavdit váttisvuodaid jus dat čuožžilit.

Londonis leat válljen ásahit guovddáža olgobealde skuvlla (LLLU guovddáš mii lea čadnon Southbank universitehtii, Londonis). Skuvllat bivdet guovddáža olbmuid doallat kurssaid váhnemiidda ja oahpaheddjiide. Guovddážiin maid váldet oktavuoda jus leat váttisvuodat ovttaskas ohppiiguin ja skuvlla olbmot eai oaččo oktavuoda oahppi ruovttuin gielaláš ja kultuvrraláš hehttehusaid geažil. Dákkár lágideapmi lea buorre, go LLLU lea bealátkeahkes oassi - dasa lassin leat guovddáža olmuin áiggi mielde gártan ollu vásáhusat ja máhtut juste dákkár barggus. Min dilálášvuodaid dáfus gal orro bealátkeahkes oassi veahá olatmeahtun, muhto dán barggu systematihka ja kreativitehta gal sáhtta sirdit min diliide. Jurdda lea ahte ii leat dušše muhtun ere-

Det man kan slå fast, er at skolen trenger foreldrenes samarbeid for å lykkes. Foreldrene vil det beste for sine barn og de kjenner barna best, men mange foreldre er usikre på mye av skolens aktiviteter – kanskje særlig i forhold som angår tospråklighet. Det har opp gjennom historier hersket mange feilaktige oppfatninger om barn og tospråklighet, ofte i kombinasjon med undertrykkingen av samisk språk. For at foreldrene skal kunne velge hvilken språkkopplæringsmodell barna skal ha, trengs informasjon og samarbeid. (Se f.eks litteraturlista for informativt materiell: F. eks Savitzky 1994).

Dette samarbeidet kan ha ulike former, men et vesentlig poeng er at foreldrene trekkes inn i skolens virksomhet så tidlig som mulig når barna begynner på skolen. På den måten vil mange misforståelser kunne unngås og man har også et bedre grunnlag å løse evt. senere problemer på.

I London har man valgt å etablere en instans utenom skolen (LLLU senteret knyttet til universitetet i Southbank, London). Skolene henvender seg til senteret og ber folk derfra holde kurs for foreldre og lærere. Senteret blir også kontaktet dersom det er problemer med enkeltelever og skolens folk ikke får kontakt med elevens hjem pga språklige og kulturelle barrierer. Fordelene med en slik organisering er at LLLU kommer inn som en nøytral tredjepart – i tillegg har senterets folk over tid opparbeidet seg en betydelig erfaring og kunnskap i nettopp denne typen arbeid. Overført til våre forhold, er nok ideen med en uavhengig instans noe i det blå, men systematikken og kreativiteten i arbeidet kan godt overføres. Poenget er at det ikke bare er opp til en og annet særdeles aktiv og pliktoppfyllende lærer å drive foreldersam-

noamáš aktiivvalaš ja viššalis oahpaheaddji duohken jodihit ovttasbarggu váhnemiiguin, muhto ahte dá lea juoga masa skuvllas galget leat bargovuogit - dat ii galgga leat dihto olbmuid duohken.

Lea maiddái guovddáš ášši bovdet váhne-miid skuvlii, go skuvla dárbbasa váhne-miid veahki ja doarjaga vai mánát galget oažžut nu buori oahpahusa go vejolaš - váhnemat eai galgga boahit dušše passiivvalaččat vuostáiváldit dieđuid. Londona mánggakultuvrralaš osiin bovdjuvvojit váhnemat mánggi skuvlii kurssaide. Čeahkkimiin leat ollu ulbmilat, oktavuohta, juohkit iešgudetlágan dieđuid e.e. iešgudetlágan oahppanmáliid birra ja doaimmahit konkretalaš barggaid oahpponeavvuid ráhkadeamis. Váhnemat, áinnas ovttas oahpa-heddjiiguin ja vaikko mánáideasetguin, ávžžuhuvvojit ovdánahttit oahpponeavvuid maid sáhtta atnit ohppiide geat ohppet iešgudetládje ja geain leat iešgudet eatnigielat.

Dehálaččamus báiki gos oahppá giela lea ruoktu, muhto ollu váhnemat leat eahpesihkkarat gielaineaset ja dárbbasit danne ovdánahttit iežaset giela ja sii dárbbasit maid alceseseaset ja mánáidasaset eará báikkiid go ruovttu gos sáhttet geavahit sáme-giela. Dása gullá e.e. bargat nu gohčoduvvon «sámi lanjaiguin». (Ovdamearkkat mot dákkár barggu sáhtta lági-dit čužžot 2. gihppagis.)

arbeid, men at dette er noe skolen har rutiner på – det skal ikke være personavhengig.

Det er også et poeng å invitere foreldrene til skolen med det utgangspunktet at skolen trenger foreldrenes hjelp og støtte for at barna skal få best mulig opplæring – foreldrene skal ikke bare komme for passivt å motta informasjon. I multikulturelle deler av London inviteres foreldrene til skolen til kurs over flere ganger. Målet med samlingene er flere, kontakt, informasjon av ulik type bl. annet om ulike læringsstiler og også for å utføre praktisk konkret arbeid med å utarbeide læremidler. Foreldrene gjerne sammen med lærere og evt. egne barn, oppfordres til å utvikle læremidler som kan brukes for elever som lærer på ulik måte og som har ulike morsmål.

Den viktigste arenaen for å lære språk er hjemmet, men mange foreldre er selv usikre på språket sitt og har derfor behov både for å utvikle sitt eget språk og for at de og barna skal ha andre arenaer enn hjemmet for å praktisere samisk. Her kommer bl. annet arbeidet med det som kalles «samiske rom» inn. (Eksempler på hvordan slikt arbeid kan organiseres er omtalt i hefte 2).

OAHPAHEAPMI ULBMILIID MIELDE

Ollu oahpaheaddjit leat ráhkadan jahkebealplánaid iežaset ohppiide nu guhká go leat bargan skuvllas. Mii lea rievdan manñil Ođastus-97 lea ahte oahppoplánaulbmilat stivrejit plána, iige omd. iešgudetlágan girjjiid dihto siidolohku. Dál iige šat beasa omd. bargat oahppogirjji vuosttaš osiin ovdal juovllaid ja nuppi osiin gitta gidđii almma heivetkeahtá dán oahppoplána ulbmiliidda. Vaikko skuvllaid oahppogirjjiin dábálaččat lea alla dássi, de ii dat dárbaš mearkašit ahte oahppogirji gokčá ovttá fágasuorggi buot oahppoplánaulbmiliid.

Bargovuogit galget maid molsašuddat, e.e. galget oahppit ollu bargat prošeavttaiguin skuvlaáiggis. Jahkebealplána mii ráhkaduvvo O97S mielde galgá nappo sisttisoallat temá, oahpponeavvuid, ulbmiliid ja bargovugiid. Vaikko ollu oahpaheddjiide álggos orro amas (ja unohas?) ráhkadit jahkebealplánaid main galget leat ulbmilat, de gávdnojit ollu vejolašvuodát mot lágidit oahpaheami dáinna vugiin. Dákkár lágideapmi gáibida ahte ferte lohkat oahppoplána dárkilit vai oahpásnuvvá ulbmiliidda. Ii sáhte doaivut ahte beare lohka olles oahppogirjji, de lea joksán ulbmiliid.

MÅLFORMULERT OPPLÆRING

Mange lærere har praktisert å lage terminplaner for elevene sine så lenge de har arbeidet i skolen. Skillet etter Reform-97 er at det er læreplanmålene som styrer planen, ikke f. eks et bestemt antall sider av ulike typer litteratur. Det er også definitivt slutt på å la f.eks første halvdel av læreboka bli gjennomgått før jul og andre halvdel frem mot sommeren uten at dette er knyttet opp mot målene i læreplanen. Selv om lærebøkene i skolen stort sett holder god kvalitet, betyr ikke det at ei lærebok nødvendigvis dekker alle læreplanmålene i et fagområde.

Arbeidsmetodene skal også varieres, bl. annet skal elevene jobbe en god del av skoletiden sin med prosjektorientert opplæring. En terminplan utarbeidet etter L97S må med andre ord både inneholde tema, læremidler, mål og arbeidsmåter. Selv om det å lage slike målformulerte terminplaner kan føles uvant (og ubehagelig?) for mange lærere til å begynne med, ligger det mange muligheter for å tilrettelegge opplæringen på denne måten. En slik organisering krever at man må lese læreplanen grundig for å bli kjent med målene. Man kan ikke stole blindt på at dersom man kommer gjennom læreboka, så er målet nådd.

OAHPAHUSPLÁNAT MAIN LEAT ULBMILAT - OVDAMEARKKAT

Leat mánga vuogi mot ráhkadit oahpahuoplánaid main leat ulbmilat. Dás namuhit muhtun vejolašvuodaid:

- Oahppogirji váldohivvodahkan. Oahppogirji sisdoallu juhkkovuođat oahppoplána iešgudet oahpahuoplánii mielde. Oahppogirji ii dáidde gokčat buot ulbmiliid ja oahpaheaddji ferte gávdnat lassihivvodaga vai oahpaheapmi gokčá ulbmiliid. Dás leat stuora vejolašvuodát heivehit oahpahuoplána lagasbirrasii ja sierranahttit dan. Jahkebealplánain galgá maid čuožžut veahá iešgudetlágan bargovugiid birra - e.e. prošeaktabargut.
- Govat ja filmmat vuolgasadjin - oahppogirji ohcangirjin. Jahkebealplána atná filmma ja govaid joksán dihte oahppoplána ulbmiliid. Giellafágain sáhtá omd. filmmaid bokte govvidit iešgudet šlájaid ja čállit áššeprosa ja čáppagirjjálaš teavstaid. Neavttašánfilmmat bokte lea vuogas čájehit makkár ráhkadusteknikkat girjjálašvuodas leat. Servodatfágas sáhttet sihke dokumentára- ja neavttašánfilmmat govvidit historjjálaš dáhpáhusaid, servodatovdáneami ja servodatorganiserema. Oahppogirji sáhtá atnit dievasmahttin dihte hivvodaga faktadieđuiguin, ja daid sáhttet oahppit ruovttus lohkat.
- Ii oba atnitge oahppogirji. Oahppoplána ulbmiliid vuodul sáhtá oahpaheaddji atnit eará oahpponeavvuid go árbevirolaš oahppogirji jahkebealplánaid ráhkadettiin. Dát ii dárbbáš leat nu váttis go ollusat doivot. Ollu oahpaheaddjit dáidet vásihan ahte eai

EKSEMPLER PÅ MÅLFORMU- LERTE OPPLÆRINGSPLANER

Det er flere måter å utarbeide målformulerte opplæringsplaner på. Her blir noen varianter nevnt:

- Læreboka som kjernestoff. Innholdet i læreboka blir fordelt etter de ulike opplæringsmålene i læreplanen. Læreboka vil sannsynligvis ikke dekke alle målene og læreren må finne tilvalgsstoff slik at opplæringen fyller målene. Her ligger det store muligheter for lokal tilpassing og differensiering. Terminplanene må også inneholde noe om ulike arbeidsmåter – bl. annet prosjektarbeid.
- Utgangspunkt i bilder og film – læreboka som oppslagsverk. Terminplanen bruker film og bilde for å nå målene i læreplanen. I språkfagene kan man f.eks ut fra film illustrere ulike sjangere og skrive sakprosa og skjønnlitterære tekster. Spillefilmer er gode til å vise komposisjonsteknikker i litteratur. I samfunnsfag kan både dokumentar- og spillefilmer illustrere historiske hendelser, samfunnsutvikling og samfunnsorganisering. Læreboka kan brukes til å fylle ut med en del faktastoff som elevene kan lese hjemme.
- Ingen lærebok. Med utgangspunkt i læreplanmålene, kan læreren ved å bruke andre læremidler enn den tradisjonelle læreboka, utarbeide terminplaner. Dette behøver slett ikke være så hasardiøst som noen kanskje tror. En god del lærere har nok opplevd at de har hatt lærebøker som de av ulike grunner ikke har vært fornøyde med og har dermed utarbeidet sitt eget materiell.

leat leamaš dakkár oahpponeavvut maiguin sii leat duhtavaččat, ja dasto leat šaddan ráhkadit oahpponeavvuid ieža. Dás ii leat jurddašuvvon ahte oahpaheaddji galgá ráhkadit «odda oahppogirjji» ohppiide, oahpaheaddji soaitá áigut - áinnas ovttas eará oahpaheddjiiguin - ráhkadit juoidá, muhto jurdda lea sáhttit geavahit eará oahpponeavvuid ja atnit daid iešgudet fágaid oahpaheamis.

Dát mii bajábealde lea daddjojuvvon oahpaheamis ulbmiliid mielde gusto dieđusge maiddái de go ulbmil lea guovttegielalášvuhta. Guovttegielalášvuoda beali sáhtta vuhtiiváldit mánggaládje. Go oahppogirjijt gávdnojit goappaš gielaide ja ohppiin lea sihke dárogiel- ja sámegiela gáhpálat, de oahpaheaddji sáhtta válljet guđe temá galgá oahpahit goappáge gillii. Go eai gávdno oahppogirjijt goappaš gielaide, de ferte hivvodaga giedahallamis dat giella geavahuvvot eambo mas ii leat oahppogirjjeteksta. Go oahpaheaddji iešgudet sivaidd geažil ii ane oahppogirjjiid obage, de ferte erenoamážit gozihit gielaláš dássedisvuoda daid oahpponeavvuid gaskkas mat geavahuvvojit.

Leat mángii digaštallan ahte guovttegielaláš oahpaheapmi sámegiel- ja dárogielas dáhpáhuvá áibbas iešgudetlágan olgguldas eavttuid vuodul. Dat ii mearkkaš ahte oahpaheapmi bákkuin eahpelihkostuvvá goappáge suorggis, muhto ahte lea dárbbalaš doapmat njozet muhtun sajiin. Sáhttit fállat bilingvála oahpaheami (čielggadeapmi mii bilingvála oahpaheapmi lea čuožžu siidu 32) moatti fáttás muhtun fágain lea áibbas eará go ahte ii sáhte fállat bilingvála oahpahusa obage. Veahá lea aŋkke buoret go dušši.

Her er det ikke tenkt at læreren skal lage «en ny lærebok» for sine elever, kanskje vil læreren – gjerne i samarbeid med andre lærere – utarbeide noe, men tanken er å kunne bruke andre læremidler og bruke dem til opplæring i ulike fag.

Alt det som er sagt ovenfor om målformulert opplæring gjelder selvfølgelig også når funksjonell tospråklighet er målet. Det tospråklige perspektivet kan ivaretas på ulike måter. Der det finnes parallellutgaver av lærebøkene og begge utgavene er tilgjengelige for elevene, vil læreren kunne velge hvilke tema som skal undervises på hvilket språk. Der det ikke finnes parallellutgaver, må arbeidet med det språket som ikke har læreboktekst brukes oftere i bearbeidelsen av stoffet. Der læreren av ulike grunner velger å ikke bruke lærebøker i det hele tatt, må den språklige balansen mellom de læremidlene som brukes være særlig i fokus.

Det har flere ganger vært diskutert at tospråklig opplæring i samisk og norsk foregår under svært ulike ytre betingelser. Det betyr ikke at opplæringen er dømt til å mislykkes i noen av områdene, men at det er nødvendig å ile langsomt frem en del steder. Det er stor forskjell på å tilby bilingval opplæring (for en utdyping av begrepet bilingval opplæring se s.32) i et par emner innen et par fag enn ikke å tilby noe. Litt vil uansett være mer enn ingenting.

Selv om fremtidsvisjonen kanskje er tospråklige lærere, tospråklige lærebøker/læremidler og om ikke tospråklige samfunn så i alle fall samfunn som er positive og stolte av å inkludere ulike språkgrupper, så er dagens virkelighet noe annerledes. Men det er denne

Vaikko lea sávvmis ahte boahhteáiggis livčče guovttegielat oahpaheaddjit, guovttegielalaš oahppogirjjit/oahpponeavvut ja jus juo eai guovttegielalaš servodagat, de juobe goit servodagat main lea positiivvalaš miellaguoddu iešgudet giellaajoavkkuide ja mat vuovdnát fátmasttit daid, de otná dilli lea veahá eará. Dán dili fertejit goitge skuvla ja oahpaheaddjit hálddašit. Dan mielde gos oahpahus dáhpáhuvvá, sáhttet oahpaheaddjit (áinnas ovttasrádiid váhnemiiguin) ráhkadit jahkebealplánaid maid bilingvála oahpahus lassána dásedit.

Dain jahkebealplánain, mat guovttegielalašvuoda oainnus berrejit adnojuvvot «bargadettiin» plánan, fertejit oahpaheaddjit báikkálaš dilálašvuodaid mielde mearridit makkár fáttát heivejit bilingvála oahpahussii ja maiddái dan galgágo muhtun fáttáid giedahallat juogalágan diglossi oainnus. Diglossidili dovdomearkan lea ahte guokte dehe eanet gielain leat sierranas suorggit main adnojit, omd. lea muhtun servodagain sierra giella oskolaš meanuide ja eará giella máilmmálaš doaimmaid. Eará servodagain lea ruovttugiella ja virggálaš giella. Sámegiela dáfus sáhttá muhtun lullisámi guovlluin leat juoga mii muittuha diglossidili. Báikkálaš servodaga miellahtut geavahit eanaš dárogiela sihke ruovttus ja olgobealde ruovttu earret de go hupmet ja/dehe barget dujiin ja boazodoaluin/daid birra - nappo doaimmat mat leat čadnojuvvon árbevirolaš sámi doaimmaid.

Dáid báikkálaš servodagaid dáfus ferte navdit ahte stuora oassi álbmogis háliida ahte sámegiella galggašii geavahuvvogoahit eanet surggiin. Ferte goit juobe navdit ahte dat váhnemat geat válljejit mánáidasaset sámegieloahpahusa skuvllas, sávvet ahte mánát galget šaddat

virkeligheten skolen og lærerne må forholde seg til. Avhengig av hvor opplæringen foregår, kan lærerne (helst i samarbeid med foreldrene) skissere terminplaner med en progressiv grad av bilingval opplæring.

Når det gjelder slike terminplaner som ut fra et tospråklighetssynspunkt må anses for å være «underveis» planer, må lærerne avhengig av de lokale forhold, avgjøre hvilke emner som egner seg for bilingval opplæring og også om noen emner kanskje må behandles i et slags diglossiperspektiv. En diglossisituasjon kjennetegnes av at to eller flere språk har så å si atskilte funksjonsområder, f. eks har noen samfunn et språk til religiøse ritualer og et annet til mer verdslige sysler. Andre samfunn igjen bruker et hjemmespråk og et offisielt språk. Når det gjelder samisk språk, kan noen sørsamiske områder ha noe som minner om en diglossisituasjon. Medlemmene av lokalsamfunnet bruker for det meste norsk både hjemme og ute med unntak av når de snakker om og/eller driver med duodji og reindrift – med andre ord aktiviteter knyttet til tradisjonelle samiske aktiviteter.

For disse sistnevnte lokalsamfunnene må man gå ut fra at også store deler av befolkningen ønsker en endring i retning av større anvendelsesområde for samisk språk. I alle fall må man regne med at de foreldrene som velger samiskopplæring i skolen for barna sine, ønsker at barna skal bli funksjonelt tospråklige og kanskje også at lokalsamfunnet skal få mer karakter av at det faktisk er to språk i daglig bruk.

doaimbi guovttegielagin ja várra maiddái ahte báikkálaš servodagas galgá vuhttogoahhtit ahte das geavahuvvojit guokte giela beaivválaččat.

OAHPPONEAVVUID ROLLA GUOVT- TEGIELALAŠVUOĐA OAINNUS

Sáhhtá jearrat leago oahpponeavvuin earálágan rolla guovttegielalašvuođa oainnus dan ektui mii dain lea ovttageielalaš oahpahas. Ovdal go sáhhtá dadjat maidege dás, de ferte čiekŋudit moadde ášši.

TEMÁHTALAŠ JA GIELALAŠ O AIDNU

Go árvvoštallá oahpponeavvuid temáhtalaš oainnu mielde, de ii leat dehálaš makkár gillii omd. čálalaš oahpponeavvut leat, muhto baicca ovdanbuktágo oahpponeavvuid sisdoallu guovttegielalašvuođa positiivvalaš vugiin.

Ollu oahpponeavvut dieđus doibmet sihke temáhtalaččat ja gielalaččat guovttegielalašvuođa oainnus, muhto sáhhtá maid leat nu ahte muhtumiid váldodoaimma lea nannet giela. Walesas ledje buorit vásáhusat «back to back» girjealmmuhusaiguin (siidu goabbat gillii) oassin oahppogirjebuvttadusasteaset. Ledje ollu buorit bealit diekkár almmuhusain. Ekonomalaččat lei buorre go sáhhte atnit seamma govaid. Lei maiddái buorre go lei vejolašvuoh- ta áddet doahpagaiddárkileappot ja čiekŋaleap- pot goappaš gielain. Sánit gullet min giellavuo- gádahkii, ja doahpagat fas min jurddavuogá-

LÆREMIDLENES ROLLE I ET TOSPRÅKLIGHETSPERSPEKTIV

Det kan reises spørsmål om læremidlenes rolle er vesentlig forskjellig i et tospråklighetsperspektiv sammenlignet med den rollen læremidler har i enspråklig opplæring. Før det kan trekkes noen konklusjoner om dette er det en del momenter som må utdypes.

TEMATISK OG SPRÅKLIG PERSPEKTIV

Når man vurderer læremidlene ut fra et tematisk perspektiv, er det ikke sentralt hvilket språk f. eks skrevne læremidler er på, men heller om det innhold de uttrykker kan sies å alminneliggjøre tospråklighet på en positiv måte.

Mange læremidler vil naturlig nok fungere både tematisk og språklig i tospråklighetsperspektiv, men man kan også tenke seg at noen fungerer i hovedsak for f. eks å styrke språket. I Wales hadde man gode erfaringer med det de kalte «back to back» utgivelser av bøker (en side på hvert språk) som en del av læremiddelproduksjonen sin. Fordelene med slike utgivelser lå på mange plan. En av fordelene var økonomisk fordi samme billedmateriale kunne benyttes. En annen svært sentral fordel er muligheten til en dypere og grundigere begrepsforståelse på begge språk. Mens ord til-

dahkii. Doabaipmárdusa sáhtta ovdánahttit mángga ládje, muhto go oahpaheddjiin ja ohppiin ledje guovttegielalaš girjjit, de lei hivvodat sin njune ovddas ja sii sáhtte digaštallat man muddui sánit duodaid ledje synonymat. Dása guoskkai man dehálaš waliisáriid «doababiibal» lei (juogalágan sátnegirji). Guhte sátni gielas lea «eanemus» synonyma nuppi giela sániin. Soaitá šaddat namuhit eambo sániid ja oahpaheadji ja oahppit sáhttet digaštallat buot daid sániid sisdoalu. Walisáriid rapporttaid mielde lei dán doabačielggadeamis stuora ávki ja mánáin lei buoret doabaipmárdus go ovttagielagiin. Øzerk rapporterii man dehálaš vudolaš doabaoahppan lea ja man ollu ávki das lea. Dán oktavuodas sáhtta namuhit ahte gielladutkit leat fuobmán ahte guovttegielalaš olbmui ii leat nu čavgadis oktavuolta sáni ja oaivila gaskkas go ovttagielalaš olbmui, vrd. Øzerk *multi-jieknávárremodealla* mas jurddan lea ahte mánggagielalaš olbmot vurkejit vuododoahpagiid «geallárii» ja huksejit iešgudet «giellalanjaid».

Loahpalaš áššin «back to back» digaštallamis lea sisdoallu omd. servodatoahpus ja historjjás. Gean historjáoidnu galgá vuhttot? Leago omd. sámi historjá mitaluvvon sámi historjádukti bokte seamma dásis go sámi historjá mitaluvvon dáčča historjadutki bokte - (eai buot sámi eaige buot dáčča historjadutkitge leat ovttaoavivilis dušše čearddalaš duogáza mielde). Áššin lea ahte diekkár almmuhusat sáhttet vuolggahit šattolaš digaštallamiid temáhtalaš suorggis - dan birra maid galgá gaskkustit.

Ferte deattuhit ahte «back to back» almmuhusat eai leat dárbašlaš eavttut eai doabaoahppamii eaige miellagiddevaš digaštallamiidda

hører vårt språkssystem, hører begrepene til vårt tankesystem. Denne begrepsforståelsen kan utvikles på mange måter, men når læreren og elevene hadde tospråklige bøker, lå materialet foran dem og de kunne diskutere f. eks i hvilken grad ord er synonyme. Her kom viktigheten av det waliserne kalte sin «begrepsbibel» (en slags ordbok) inn. Hvilke ord på et språk er «mest» synonymt med et ord på det andre språket. Kanskje må man oppgi flere ord og lærer og elev kan diskutere innholdet i alle. Gevinsten med denne begrepsutdypingen var etter waliserne rapporter enorme og begrepsforståelsen var mye bedre enn hos enspråklige elever. Øzerk rapportere viktigheten og den positive gevinsten av grundig begrepslæring. I den forbindelse kan nevnes at for tospråklige individer har språkforskere observert en løsere forbindelse mellom ord og mening enn det som er vanlig blant enspråklige jfr. Øzerks *multi-isfjellmodell* der poenget nettopp er at flerspråklige individer lagrer fundamentale begreper i «kjelleren» og så bygger ulike «språkrom».

Et siste moment i «back to back» diskusjonen er det rent innholdsmessige i f. eks samfunnsfag og historie. Hvem sitt historiesyn skal dominere? Er f. eks samisk historie sett fra en samisk historiker lik med samisk historie sett fra en norsk historiker – (alle samiske og alle norske historikere er selvfølgelig heller ikke enige bare ut fra etnisk bakgrunn). Poenget er at slike utgivelser kan føre til fruktbare diskusjoner på det tematiske området – om hva som skal formidles.

Det må presiseres at «back to back» utgivelser ikke er nødvendige betingelser verken for begrepslæring eller interessante diskusjoner

iešgudet historjáoainnuid birra, dás mitaluvvojit vuosttažettiin walisalaš oahpahuseiseválddiid ákkat.

Moatti jagi geahčen bohtet ollu fágain leat oahppogirjjit goappaš gielaide. De livčče sávamis ohppiin goappaš gáhppálagat vai oahpaheaddjit - áinnas ovttasráđiid váhnemiiguin - sáhtáše digaštallat makkár temáid galget oahpahit ovttá dehe goappaš gielaide. Oahppit goitge sáhttet atnit goappaš girjjiid ja dasto čiekŋudahttit doabaipmárdusaset goappaš gielain. Dát lea diedusge maiddái ekonomalaš ášši ja muhtun ohppiide/oahpahedjiide dáidá dilli leat nu ahte ožžot oahppogirjji juogo dárogillii dehe sámegillii. Dát dilli ii leat amas eará unnitlogu/eanetlogugiellaservodagain ja Walesas omd. geahččaledje didolaččat atnit girjjiid dainna lágiin ahte oahppit barge oahpohuvodagain dan gillii mas ii lean almmuhuvon oahppogirji, vai dainna lágiin lasihit didolašvuodaid ja máhtuid iešgudet doahpágiid birra.

BILINGVÁLA OAHPAHEAPMI

Doaba sáhttá gokčat ollu iešgudetlágan oahpahusmáliid, muhto norgga skuvllain adnojuvvo dát dávjá go dárogielat oahppiivoavku oázžu fálaidaga oahpahuvvot engelasgillii omd. servodatoahpus. Ulbmil ii leat dahkat ohppiid oalát guovttegielagin fágas, dušše oassi oahpahusáigodagas oahpahuvvo engelasgillii, gaskkal 10% ja 50%, ohppiidgiellamáhtolašvuodaid mielde. Dát málle berrešii doaibmat bures joksamis guovttegielalašvuoda, erenoamážit dárogielat ohppiid dáfus geat galget oahppat sáme-giela. Sáhttá álgit veahážiid mielde, omd. unna

om ulike historiesyn, det som er gjengitt er i første rekke et forsøk på å gjengi argumenter fra walisiske utdanningsautoriteter.

Innen få år vil man ha parallelle lærebøker på samisk og norsk i mange fag. Det vil da i mange tilfeller være ønskelig at elevene hadde begge utgavene tilgjengelige slik at lærene – gjerne i samarbeid med foreldrene – kunne diskutere hvilke tema som skulle undervises på et eller begge språk. Elevene ville uansett kunne bruke begge bøkene og dermed utdype sin begrepsforståelse på begge språk. Dette er selvfølgelig også et økonomisk spørsmål og for en del elever/lærere vil nok situasjonen være slik at læreboka foreligger på enten norsk eller samisk. Denne situasjonen er heller ikke uvanlig i andre minoritets/majoritesspråkssamfunn og i Wales f. eks prøvde man å bruke bøkene bevisst på den måten at elevene jobbet med lærestoffet på det språket som bøkene ikke var utgitt på for på denne måten å øke bevisstheten og kunnskapen om ulike begreper.

BILINGVAL OPPLÆRING

Begrepet kan skjule mange ulike opplæringsmodeller, men i norsk skole brukes det ofte i tilfeller der en norskspråklig elevgruppe får tilbud om opplæring f. eks i samfunnslære på engelsk. Målet er ikke å gjøre elevene fullstendig tospråklige i faget, man gir ikke opplæring på engelsk mer enn i en del av undervisningstiden, alt fra 10% til 50% avhengig av elevenes språkkunnskaper. Dette er en modell som bør kunne fungere godt på veien mot tospråklighet, spesielt med tanke på norskspråklige elever som skal lære samisk. Man kan begynne så beskjedent

matematihkkafáttáziin vuosttaš jagi ja de viid-
didit dádistaga go ohppiid giellagálggat ovdá-
nit. Ollu váhnemiid mielas, geat orrot guovlluin
gos sámegiella ii leat geatnegahttojuvvon, ii
soaitte dát orrot nu «dramáhtalaš» giellaválljen
ja danne soitet válljet dán ovdalگو diktit sámegiella
leat áibbas válljekeahhtá.

Sáhtta orrot váttis válljet oahpponeavvuid
mat galget gokčat O97S giellamolssaeavttuid.
Ii leat vuogas bearehaga juohkit ohppiid giella-
molssaeavttuid mielde, dávjá han lea sáhka
smávva oahppijoavkkuid birra. Jearaldat lea
man ollu galgá deattuhit ahte iešgudet oahppi-
joavkkuid ulbmilat sierranaddet veahá.
Ohppiide geain lea sámegiella vuosttašgiellan,
lea sámegiella identitehtafága lassin doaibmi
guovttegielalašvuoda ulbmili, ohppiide geain
lea sámegiella nubbegiellan lea doaibmi guovt-
tegielalašvuodta ulbmilin ja ohppiide geat vál-
ljejit sámegiella ja kultuvrra leat gulahallan,
máhtut ja gálggat ulbmilin. Maŋemus joavku
sierranit erenoamážit dain eará joavkkuin,
muhto dattetge dáidet dán joavkku oahppit ovt-
tastallat ollu ohppiiguin geain leat eará giella-
molssaeavttut, ja oahpponeavvut fertejit danne
doaibmat dainna lágiin ahte addet heivehallan-
vejolašvuodaid. Go Ođastus-97 gáibida ahte
galgá oahpahit ulbmiliid mielde, de ii dárbbáš
oahppogirjjis leat nu stuora mearkkašupmi go
ovdal lea leamaš ja dát sáhtta addit buriid sier-
ranahttinvejolašvuodaid.

man vil, f. eks med et lite emne i matematikk
første året og så utvide gradvis etter hvert som
elevenes språkferdigheter øker. Mange foreldre
i områder der samisk ikke er obligatorisk, vil
kanskje føle at dette er et «udramatisk» språk-
valg å ta og derfor kanskje velge det i stedet for
å ikke velge samisk i det hele tatt.

Det kan føles problematisk å velge læremidler
som skal tilfredsstillere de ulike språkalternati-
vene etter L97 Samisk. Det er heller ikke
heldig å dele opp elevene for mye etter språk-
alternativ, det dreier seg jo i mange tilfeller seg
om svært små elevgrupper. Spørsmålet er hvor
mye vekt man skal legge på at målene skiller
noe for de ulike elevgruppene. For elever som
har samisk som førstespråk, er samisk et *identi-
tetsfag* i tillegg til målet om *funksjonell
tospråklighet*, elever med samisk som andre-
språk har funksjonell tospråklighet som mål og
elever som velger samisk språk og kultur har
kommunikasjon, kunnskap og ferdighet som
mål. Det er den siste gruppen som i særlig grad
skiller seg ut, men samtidig vil elever i denne
gruppen sannsynligvis tilbringe mye tid
sammen med elever med andre språkalternativ
og læremidlene må derfor kunne fungere på en
slik måte at de gir mulighet for stor differensie-
ring. Siden Reform-97 legger opp til målstyrt
opplæring, trenger ikke læreboka få så stor
betydning som den tradisjonelt har hatt og dette
kan gi gode differensieringsmuligheter.

IEŠGUÐETLÁGAN OAHPPONEAVVUID BIRRA

O A H P P O G I R J I

Eanaš háviid ii leat ovttaskas oahpaheaddji gii mearrida makkár oahppogirjji atná iešguðet fágain. Dán mearrida sihke mii gávdno ja skuvlla ruhtadilli. Buvttaduvvojit goittotge odða oahpponeavvut ja lea dárbašlaš digaštalat makkár girjjiid háliida.

Álgnos muhtun sánit girjjiid birra mat gávdnojit. Muhtun girjijt leat almmuhuvvon sihke dáro- ja sámegillii ja de fertejit skuvla, oahpaheaddji ja váhnemat mearridit mii lea vuohkkaseamos oahppijovkui. Jus áiggis áigái háliidit diehtit makkár oahppogirjijt leat almmuhuvvon sámegillii, de sáhttet skuvllat váldit oktavuoda Sámediggi - Oahpahasossodagain. Oahpahasossodat sádde maid diehtočállošiid ja fargga bohtet diedut oahppogirjealmmuhusaid birra maiddái internehtii. Guovttegielalašvuoda oainnus livččii buoremus jus oahppogirjijt almmuhuvoše goappaš gielaide, vaikko «back to back» girjin, go de sáhtášii oahpaheaddji válljet guđiid oahpahussurggiid galgá oahpahit sámegillii dehe dárogillii (dehe goappaš gielaide) temáid ja ohppiid gielladási mielde ja de viežžat doarjaga oahppogirjjis. Oahppit sáhttet de muhtun muddui geavahit sámegiel gáhppálaga ja muhtun muddui fas dárogiel gáhppálaga.

Ollu fágain - erenoamážit alit dásiin skuvllas, leat measta aivve dárogiel oahppogirjijt. Dás leat maid barggut jodus ja eambo girjijt dáidet boahit lagamus boahpteáiggis. Dan botta go vuordá, sáhtá geavahit Wales málliid; oahppit geavahit sámegiela go giedahallet oahppohivvodaga omd. go čállet čeahkkáigeasu ja

OM ULIKE LÆREMIDLER

L Æ R E B O K A

I de fleste tilfeller er det ikke den enkelte lærer som avgjør hva slags lærebok han skal bruke i ulike fag. Dette avgjøres både av hva som er tilgjengelig og skolens økonomi. Det blir imidlertid produsert nye lærebøker og det er nødvendig å diskutere hva slags bøker man ønsker.

Først noen ord om eksisterende bøker. Noen læreverk er utgitt både på norsk og samisk og her må skolen, læreren og foreldrene velge hva som egner seg best for den aktuelle elevgruppen. For å holde seg oppdatert på hvilke lærebøker som er utgitt på samisk, kan skolene henvende seg til Sametinget - Opplæringsavdelingen. Opplæringsavdelingen sender også ut infoskriv og snart kommer informasjon om læremidler også på nettet. I et tospråklig perspektiv vil det være ideelt med parallellutgaver evt. organisert som «back to back» utgivelser, fordi læreren da kan velge hvilke områder i opplæringen som skal undervises på samisk eller norsk (eller begge) språk alt etter tema og elevenes språknivå og så ha støtte i en lærebok. Elevene kan da vekselvis bruke den norske og den samiske utgaven av boka.

I mange fag - spesielt på høyere trinn i skolen, er det så å si bare norske bokutgivelser. Også her er det arbeid på gang og det ventes flere bøker i nær fremtid. Mens man venter, kan man kanskje bruke metoder fra Wales; elevene bruker samisk i sin egen bearbeiding av lærestoffet f. eks når de skriver sammendrag og besvarer oppgaver i arbeidsbøkene sine. Dette

barget bargobihtáid iežaset bargogirjjiin. Dás dárbaša ollu bargat doahpágiiguin, muhto nugo ovdalis lea daddjon, de lea doabaipmárdus dehálaččamus vuoddu buot fágaid oahpahasas. Oahppit soitet ovdánahttit čiekŋalet ja dárkilet doabaipmárdusa go ieža šaddet giedahallat hivvodaga ovttasráđiid oahpaheddjiin.

Barggus almmuhit girjjiid sihke sáme- ja dárogillii leat ollu áššit maid ferte čielggadit. Okta lea jearaldat leago sávahahtti jorgalahttit girjjiid mat leat juo almmuhuvvon, vai galget go girjjit čállojuvvot erenoamážit dainna jurdaigiin ahte galget adnojuvvot sámegiel/dárogiel guovttegielalaš oahpahasas. Jus vállje jorgalahttit girjjiid dárogielas sámegillii, de ferte muhtun fágain (omd. servodatoahpus ja historjjás) árvvoštallat dárkilet leatgo áššit mat gusket sámi servodahkii namuhuvvon ja jus leat, mainna lágiin leat namuhuvvon. Sáhtá atnit muhtun girjjiid vuodđun, muhto lasihit/čállit earáládje muhtun kapihttaliid vai dat sáhttet adnot O97S mielde.

Maŋemus ášši maid ferte árvvoštallat lea diedusge makkár sámegillii girjjit galget čállojuvvot. Buoremus livččii diedusge jus sáhtášii buot suopmaniidda čállit, muhto leago dat vejolaš daiguin ressursaiguin mat gávđnojit. Dán rádjái leat jorgalan matematihkka- ja luonddufágagirjjiid davvisámegillii. Joatkkaskuvllas jorgalit servodatoahppogirjji ja ráhkadit lassigihppaga mas lea sámi oaidnu.

krever en del arbeid med begreper, men som nevnt tidligere, er begrepsforståelse det viktigste fundamentet i opplæringen i alle fag. Kanskje utvikler også elevene en dypere og grundigere begrepsforståelse når de må bearbeide stoffet selv i samarbeid med læreren?

I arbeidet med å utgi lærebøker både på samisk og norsk, er det en del spørsmål som må avklares. Et av disse er om det er ønskelig å oversette allerede utgitte bøker, eller om bøkene må skrives spesielt med tanke på bruk i samisk/norsk tospråklig opplæring. Velger man å oversette bøker fra norsk til samisk, er det i enkelte fag (f.eks samfunnslære og historie) nødvendig å vurdere nøye om forhold som angår det samiske samfunnet er nevnt og i så fall på hvilken måte. Kanskje kan man bruke en del bøker som grunnlag, men utvide/ omskrive enkelte kapitler slik at de kan brukes etter L97 Samisk.

Det siste spørsmålet det må taes stilling til er selvfølgelig hva slags samisk språk bøkene skal skrives på. Ideelt sett ønsker man selvsagt å imøtekomme alle språkvariantene, men er det mulig innenfor de ressursene man har? Det man til nå har gjort er å oversette matematikk og naturfagbøker til nordsamisk. På videregående skole oversetter man samfunnslæreboka og lager tilleggshefte med samisk perspektiv.

MEDIAT

Mediain lea stuora rolla otnáš skuvllain ja iešgudet mediaid geavaheapmi galgá oažžut stuora saji oahpahusas. Sámi mediat eai sáhte gilvalit dárogiel mediaiguin (eaige engelasgiel mediaiguin) viidodaga dáfus, muhto dat gávdnodjit ja dain lea stuora mearkašupmi. Todal muitala man stuora mearkašupmi sámi mánáid-TV:s lea smávva mánáid giellaovdánahttimii ja maiddái sin guottuide. Sihke sáme giel radio, aviissat, nuoraidbláddi, TV-programmat ja filmmat leat buorit oahpponeavvut guovttegielalaš oahpahusas, maiddái danne go dát mediat dahket sáme giela dábálažžan ja čájehit ahte giella sáhtta adnojuvvot eambo oktavuodain. Iešgudet mediat addet omd. buriid vejolašvuodaid hárhallat gielain dainna jurdagiin ahte geavahit giela iešgudetládje iešgudet oktavuodain. Mediat leat maid sihke njálmmálaš ja čálalaš gáldot. Sávvamis leat sámi mediat didolaččat iežaset giellaovdagova rolla hárrái - nu goit ii leat buot áššiin mat buvttaduvvojit dárogillii. Ovdamearkan sáhtta namuhit Sámi Radio bargovuigiid. Radios leat sierra giellabargit mat galget bagadallat ja veahkehit journalistaid tearbmaválljemiin jna. Sámi Radios lea maid programma «Giellamet» mas váldet ovdan iešgudet temáid ja doahpágiid mat gusket dáidda temáide.

Lea ovdalis namuhuvvon ahte oahpaheadjit sáhttet ráhkadit jahkebealplánaid eará áššiid vuodul go dušše oahppogirjji, ja vaikko vel oalát oahppogirjjiid haga. Filbma sáhtta omd. leat vuolggan mángga fágas - gielain, servodatoahpus, historjjás jna. Filbma váldá duodalaččat mánáid ja nuoraid govvagelb-bolašvuoda ja geavaha máhtolašvuodaid mat

MEDIER

Medienes rolle i dagens skole er stor og bruk av ulike typer medier skal ha en stor plass i opplæringen. Samiske medier kan ikke konkurrere med norskspråklige (og engelskspråklige) i omfang, men de finnes og de har stor betydning. Todal rapporterer om den store betydningen samisk barne-TV hadde for språkutvikling og ikke minst holdninger hos mindre barn. Både samiskspråklig radio, aviser, ungdomsblad, TV-program og film er gode læremidler i tospråklig opplæring, ikke minst fordi disse mediene alminneliggjør samisk språk og viser en bredere anvendelsesområde for språket. De ulike mediene gir f.eks gode muligheter for språktrening med tanke på å anvende språket ulikt i ulike sammenhenger. Mediene representerer også både muntlige og skriftlige kilder. Det er bare å håpe at samiske medier er seg sitt ansvar bevisst i forhold til sin rolle som språkmodeller. Som et eksempel kan praksisen til Sami Radio nevnes. Radioen har egne språkmedarbeidere som skal veilede og hjelpe journalistene med valg av termer etc. Sami Radio har også et program «Giellamet» (Språket vårt) der man tar opp ulike tema og begreper knyttet til disse temaene.

Det har tidligere vært nevnt at lærere godt kan lage terminplaner med et annet utgangspunkt enn læreboka, kanskje til og med terminplaner helt uten lærebøker. Film kan f. eks være utgangspunkt i flere fag – språk, samfunnsfag, historie etc. Film tar barn og unges billedkompetanse på alvor og utnytter kunnskaper mange barn allerede har. Dersom man vil lage en terminplan i et språkfag med film som utgangspunkt, må man kombinere tilgjengelig film-

ollu mánáin juo leat. Jus háliida ráhkadit jahkebealplána giellafágas filmma vuodul, de ferte ovttastahttit daid filmmaid mat gávdnojit oahppoplánaulbmiliiguin. Dáinna lágiin sáhtá álkit gokčat ollu ulbmiliid:

- Čállin - ja dasto giellaoahpaheapmi/hárjehallan - iešgudet šángrain (referáhtta, filbmaárvoštallan, ohcamuš (omd. gokčat skuvlačájáhusa goluid), formálalaš reive, eahpeformálalaš reive (muitalit ustibii filmma birra)
- Šángramáhtut ja ráhkadus (klassihkalaš ráhkadusmálla, mii ja movt ráhkadit dramatihka, neavttašánfilmma, oanehisfilmma, dokumentárafilmma, animašunfilmma jna. - buori mitalusa)
- Girjjálašvuodahistorjjá birra máhtut (filmmat maid temát leat iešgudet birrasiin ja áigodagain)

Eai leat buvttaduvvon galle sámi neavttašánfilmma, muhto gávdnojit gal moadde ja daid sáhtá atnit. Leat maid ráhkaduvvon dokumentáraprográmmat ja maiddá i filbmaráiddut mat leat buvttaduvvon TV várás. Muđuid sáhtá diedusge geavahit iešgudet giellaid filmmaid - maiddá filmmaid main ii leat giella. Giellalaš oasi sáhtá de gokčat bargguid bokte mat gusket filmmaide. Oahpahasossodagas leat dál sullii 350 prográmma main hubmojuvvo sámegillii ja maid skuvllat sáhttet luoikkahit. Dieduid prográmmaid birra sáhttet skuvllat oazžut Oahpahasossodagas ja AV-katalogas.

Loahpalaččat ferte namuhit ahte sáhtá oahppat ollu jus diktá ohppiid ieža ráhkadit filmma, čállit mánusa, ráhkadit mánusa man mielde joraha kamera jna. Dákkár proseassas sáhttet oahppit geavahit iežaset ollislaš gelbbo-

materiale med læreplanmålene. På denne måten kan man lett dekke mange mål:

- Skrivning - og dermed språkopplæring/trening - i ulike sjangrer (referat, filmanmeldelse, søknad (f. eks om å få dekket utgiftene til skoleforestilling), formelt brev, uformelt brev (fortelle en venn om en film)
- Sjangerkunnskap og komposisjon (den klassiske komposisjonsmodell, hva og hvordan skapes dramatik, spillefilm, kortfilm, dokumentarfilm, tegnefilm etc – den gode historie)
- Litteraturhistoriske kunnskap (filmer med tema fra ulike miljø og epoker)

Det er ikke produsert mange samiskspråklige spillefilmer, men det finnes og kan brukes.

Det er også laget en del dokumentarprogrammer og også serier produsert for TV. Ellers kan man selvfølgelig bruke filmer på ulike språk – og også filmer uten språk. Det språklige perspektivet kan da dekkes i arbeidet knyttet til filmene. Opplæringsavdelingen har nå over 350 programmer med samisk tale som kan lånes av skolene. Opplysninger om programmene kan skolene få hos Opplæringsavdelingen og i AV-katalogen.

Til slutt må det også nevnes at det kan være svært givende å la elevene selv lage film, skrive manus, lage dreiebok etc. I en slik prosess vil elevene kunne bruke av sin helhetlige kompetanse slik også hensikten med de nye skoleformene legger opp til.

Internett /e-post: Både Internett og bruk av e-post er relativt utbredt i skolen i dag. Her ligger store muligheter for å hente informasjon til bruk i opplæringen. Mange skoler er med på

lašvuoda, ja nu ávžžuhitge odda skuvlaodastusaid ulbmilat.

Interneahtta/e-boastta: Dál adnojuvvojit sihke interneahhta ja e-boastta ollu skuvllas. Dáppe leat stuora vejolašvuodat viežžat dieđuid oahpahussii. Ollu skuvllat leat mielde Kid-link prošeavttas mii lea juogalágan «álb-motorganisašuvdna» mii heiveha iešgudetlágan interneahttadoaimmaid mánáide, gitta 15 jahkásaččaide. Klássat/joavkkut sáhttet muitalit iežaset birra ja árvalit prošeavttaid maiguin háliidivčče bargagohtit. (Čujuhusat čužžot gihppaga loahpas.)

Go ollu sámegiell/dárogieđ oahpahasas dáhpáhuvá biedgguid geográfalaččat viiddis guovlluin, de sáhttá Interneahta geavaheapmi dahkat vejolažžan hukset oktavuoda buot guovttegielalaš oahpahasas Norggas (ja maid dái Ruotas ja Suomas). Sihke oahppit ja oahpahaddjit olggobealde Sis-Finnmárkku soitet sáhttit geavahit Interneahta «lunddolaš» sámigiellahallanlatnján. Sáhttá leat vejolaš ráhkadit sihke jurddabáŋkkuid ja bidjat áššiid fierpmádahkii vai eambbogat besset daid oaidnit - muhtunlágan diehtobása. Sáhttá šaddat digaštallat makkár gillii dát diehtobása galgá čállojuvvot, muhto vai buohkat galget sáhttit geavahit dan, de várra ferte muhtun oassi čállojuvvot dárogillii ja muhtun oassi fas iešgudet sámigiellavariánttaide. Lea álggahuvvon bása, «Nya Samenet», gos gulahallet sámegillii ja gos maid gávdná oddásiid, dieđuid kurssaid birra jna. (Geahča čujuhusaid gihppaga loahpas). Lea maid jurddašuvvon ráhkadit sámegielloahpahasas fierpmádagas. Dasa lassín gávdnojit dál logi sámigielladihtorprográmma ja bohtet vel eambo.

Nu go lea daddjon de sáhttá Interneahta

Kid-link prosjektet som er en slags «grasrotorganisasjon» som tilrettelegger ulike internetaktiviteter for barn opp til 15 år. Klasser/grupper kan presentere seg og komme med innspill til prosjekter de ønsker å starte opp med. (Nettadresser finnes bak i heftet.)

Siden mye av opplæringen samisk/norsk foregår over ganske store områder rent geografisk, kan bruken av Internett gjøre det mulig å bygge et fellesskap for den tospråklige opplæringen i Norge (og gjerne Sverige og Finland). Kanskje vil både elever og lærere utenfor indre Finnmark, kunne bruke Internett som «naturlige» samiske rom for kommunikasjon. Det vil være mulig å lage både idébanker og også legge ut stoff på nettet slik at det blir tilgjengelig for flere – en slags kunnskapsbase. Det kan kanskje bli en diskusjon om hvilket språk denne kunnskapsbasen skal skrives på, men siden alle skal kunne bruke den, må kanskje noe skrives på norsk og noe på ulike samiske språkvarianter. Det er opprettet en base «Nya SameNet» hvor man kommuniserer på samisk. Samiske medier har egne nettsider og det er også igang nettbasert samiskundervisning. (Se nettadresser bak i heftet.) Det finnes nå fem samiske dataprogrammer og flere er under utarbeiding.

Som nevnt kan Internett brukes til å knytte det tospråklige miljøet tettere sammen, ikke bare i Norge, men i andre land hvor samisk er et av de to språkene det gis opplæring i. I tillegg er det i tråd med læreplanen å knytte kontakter ut over egen hverdag. E-post kan selvsagt brukes for å korrespondere med andre fra det samiske språkområdet, men det kan også brukes i en mer global sammenheng. Det er flere områder i Europa (og verden for øvrig) som har forhold som kan minne om våre hjem-

geavahit čatnat guovttegielalaš birrasa čavga-deappot oktii, ii dušše Norggas, muhto maid eará riikkain gos sámegeiella lea nubbi dan guovtti gielas main addojuvvo oahpahus. Dasa lassin ávžžuhit oahppoplánat oahpásnuvvat dilálašvuodaide olggobealde iežas árgabeaivvi. E-boastta diedus sáhttá atnit gulahallat earáiguin geat leat sámi giellaguovllus, muhto dan sáhttá maiddá atnit eambo globála oktavuodas. Leat ollu guovllut Eurohpas (ja muđuid máilmmis) main leat dilit mat sáhttet muittuhit min iežamet diliid guovttegielalašvuoda, unnitlogugiela-eanetlogugiela ja álgoálbmotáššiid dáfus. Ohppiide soaitá leat buorre dovdat iežaset oassin stuorat oktavuodas, ja dovdat ahte dat váttisvuodat mat sis sáhttet leat árgabeaivvisteaset eai soaitte leat nu erenoamážat ja daid sáhttá čoavdit iešgudet vugiiguin. Sámedikki oahpahasossodagas sáhttá sihkkarit oažžut heivvolaš čujuhusaid.

GIRJERÁJUS

Girjerádjosis leat ollu oahpponeavvut. Lassin girjjiide leat girjerádjosiin čuohtusvuorkkát maidda leat čohkken aviisaáššiid erenoamáš fáttáid birra. Ollu girjerádjosiin besset maid olbmot Internehtti. Girjerádjosat lávejit dávjá ráhkadit temáčájálmasaid maid skuvlla oahppit sáhttet mannat geahččame ja vaikko leat mielde lágideame. Dasa lassin sáhttá girjerájus leat vuogas ovttasbargoguoibmin sihke skuvlii ja kulturossodahkii temáeahkediid lágideamis ja vaikko ásaheamis «sámi lanjaid» mat ovdalis leat namuhuvvon. Walesas deattuhuvvuige girjerádjosa rolla giela oidnosiibuktin. Seamaládje sáhttá leat guovlluin gos sámegeiella

lige med hensyn til tospråklighet, minoritetsspråk – majoritetsspråk og urbefolknings spørsmål. Det kan være fruktbart for elevene å føle seg som en del av et større fellesskap og at de problemene de kan føle i sin egen hverdag kanskje ikke er så spesielle og lar seg løse på ulike vis.

BIBLIOTEK

Biblioteket byr på mange læremidler. I tillegg til bøker, har mange bibliotek klipparkiv der man tematisk har samlet stoff fra aviser om spesielle emner. Mange bibliotek har også Internett tilgjengelig for publikum. Bibliotekene bruker ofte å lage temautstillinger som skolens elever kan besøke eller kanskje også være med å arrangere. I tillegg kan biblioteket være en aktuell samarbeidspartner både for skolen og kulturetaten for å arrangere tema kvelder og kanskje skape de «samiske rom» som er nevnt tidligere. I Wales ble nettopp bibliotekets rolle som synliggjører av språket fremhevet. Det samme kan man tenke seg i

gávdno. Ollu Walesa girjerádjosat movttiidahte váhnemiid lohkat jitnosit mánáidasaset, dat deaddedejje gihppagiid ja ángirušše erenoamážit doaimmaid mat galge buoridit váhnemiid iešdovddu nu ahte arve lohkat jitnosit vaikko eai máhttán giela áibbas bures.

PROŠEAKTABARGGUT

Prošeaktabarggut eai leat oahpponeavvut, muhto leat goitge biddjojuvvon oahpponeavvuid searvái go prošeaktametodihkka čájeha mánggaládje oahpahusvugiid mat eai gáibit oahppogirjjiid. Dat mearkkaša nappo dan ahte ráhkadettiin jahkebealplánaid sáhtta oahpaheaddji váldit mielde prošeaktabargguid go diehtá ahte oahppogirjjiid eai govčča oahppoplánaulbmiliid doarvái bures. Jus oahppit buvttadit oahpponeavvuid barggadettiin prošeaktabargguideasetguin, temághippagiid, filmmaid, dihtorovdanbuktimiid jna., de dát šaddet oahpponeavvun ohppiide prošeavttas ja eará oahppit soitet maid sáhttit atnit daid.

RESSURSAOLBMOT

Sihke prošeaktametodihka oktavuodas ja oahpaheaddjestivren dahkosiin, sáhtta skuvla «geavahit» olmmošlaš ressursaid mat gávdnojit iešgudet báikkálaš servodagain. Dás jurddašit olbmuid birra geat iešgudetládje hálddašit surggiid buorebut go skuvla, omd. boazodoalu, duoji, mitalusaid ja biebmoráhkadeami áššedovdit jna. Ollu skuvllain leat juo buorit bargovuogit dákkár ovttasbargguide olbmui guin

områder med samisk språk også. Mange av bibliotekene i Wales satset aktivt på å få foreldrene til å lese høyt for småbarna sine, det ble trykket opp brosjyrer og særlig satset på tiltak som skulle bygge opp foreldrenes selvtillit til å tørre å lese høyt selv om de ikke behersket språket særlig godt.

PROSJEKTARBEID

Prosjektarbeid er ikke et læremiddel, men det blir likevel plassert sammen med læremidler fordi prosjektmetodikken på mange måter viser opplæringsmåter som ikke er avhengig av lærebøker. Det betyr med andre ord at når læreren lager sine terminplaner, kan han legge inn prosjekt der han vet at lærebøkene ikke dekker læreplanmålene godt nok. Dersom elevene produserer materiell i løpet av prosjektarbeidene sine, temahefter, film, presentasjoner på data o.l, vil dette materiellet bli læremidler for elevene i prosjektet og kan kanskje også brukes for andre elever.

RESSURSPERSONER

Både i kombinasjon med prosjektmetodikken og i mer lærestyrte opplegg, bør skolen ta initiativ til å få «bruke» de menneskelige ressursene som finnes rundt i de ulike lokalsamfunnene. Her tenker man på folk som på ulikt vis behersker områder bedre enn skolen f. eks eksperter på reindrift, duodji, fortellinger, matlaging o.l). Mange skoler har allerede gode rutiner for slikt samarbeid med folk utenfor

olggobealde skuvlla. Go dákkár oktavuodat galget álggahuvvot, de lea skuvlla bargu bovdet olbmuid ovttasbargat ohppiid oahpahusain. Lagasbirrasis leat ollu rávisolbmot geain eai leat jur buoremus muittut iežaset skuvlaáiggis ja mat danne soitet dárbašit veahá áiggi ovdal go váldet diekkár barggu badjelasas. Seammas lea dehálaš ahte skuvla čielggada makkár dahkosis olggobeale ressursaolbmot leat oassin. Olggobeale olbmot fertejit diehtit mii sis vurdojuvvo ja skuvla ferte sáhttit ráhkkanahhtit ohppiidis nu ahte dagus sáhtta lihkostuvvat.

V Á H N E M I I D B U V T T A D A N
O A H P P O N E A V V U T (J A V Á H N E -
M I I D / M Á N Á I D B U V T T A D A N
O A H P P O N E A V V U T)

Mañemus oassi lea vuolgahuvvon Londona LLLU jurdagiid mielde. Mii dás ovdanbuktojuvvo, dáidá buoremusat heivet smávvaskuvla-dásiide, muhto muhtun prinsihpat sáhttet heivet bajit klássacehkiide. Váhnemiidbuvttadan oahpponeavvuid jurddan leat ollu áššit. Skuvla sávai buoret ovttasbarggu váhnemiiguin, váhnemat háliidedje veahkehit mánáideaset vuostazehttiin lohkat ja čállit, muhto maiddái eará fágaiguin. Ollu váhnemiid mielas lei skuvla amas, muhtumat ledje ieža heaitán skuvllas 13-14 jahkásažžan ja ollu váhnemat bohte unnitlogu kultuvrrain, muhtumat eai báljo máhttán engelasgiela, ja muhtumat ledje measta loguheamet. Skuvla bovdi váhnemiid kursii dan birra mot sáhtáše veahkehit mánáideaset skuvllas. Dáin kurssain deattuhedje juohkit dieđuid man iešgudetládje mánát ohppet, muhtumat ohppet buoremusat visuálalaččat, earát auditiivvala-

skolen. Når slik kontakt skal etableres, er det skolen oppgave å gå ut og invitere til samarbeid om elevenes opplæring. Det er mange voksne i lokalsamfunnet som ikke har de beste minner fra egen skoletid og som derfor kanskje trenger litt tid før de går til en slik oppgave. Samtidig er det viktig at skolen presiserer hva slags opplegg ressurspersonene utenfra er en del av. Folk utenfra må vite hva som forventes og skolen må kunne forberede elevene sine slik at opplegget kan bli vellykket.

F O R E L D E R P R O D U S E R T E L Æ R E -
M I D L E R (O G F O R E L D E R / B A R N -
P R O D U S E R T E L Æ R E M I D L E R)

Dette siste avsnittet er skrevet etter inspirasjon og idé fra LLLU i London. Det som skal presenteres her egner seg sannsynligvis best for småskoletrinnene, men enkelte prinsipper kan overføres til høyere klassetrinn. Tanken bak forelderproduserte læremidler er sammensatt. Skolen ønsket et bedre samarbeid med foreldrene, foreldrene ønsket å hjelpe barna sine primært å lese og skrive, men også i andre fag. Mange foreldre følte seg fremmede for skolen, noen hadde selv droppet ut i 13 – 14-årsalderen og mange av foreldrene kom fra minoritetskulturer, noen kunne lite engelsk og noen var så å si analfabeter. Skolen inviterte foreldrene til kurs i hvordan de kunne hjelpe sine barn på skolen. På disse kursene ble det lagt stor vekt på å informere om hvor ulikt barn lærer, noen lærer best visuelt, andre auditivt, noen må «fingre» med ting mens de lærer noe nytt og

ččat, muhtumat fertejit «čuoggut» ádaid oahpaddettiin juoidá oddasa ja mañemus joavku ferte lihkadit. Dát ii mearkkaš ahte buot mánát álo fertejit oahppat dainna vugiin masa liikojit buoremusat, muhto ahte oahppamis lea eambo ávki jus individuálalaš oahppanmálliid deattuhit vuosttaš geardde go máná oahppá juoidá oddasa.

Kurssain ávžžuhit váhnemiid ráhkadit oahpponeavvuid mat erenoamážit heivejit mánáide geat fertejit duohtadit ádaid ja daidda geat fertejit lihkadit (eará oahppanmálliid váldet measta álo vuhtii «árbevirolaš» oahpahasas). Váhnemat besse oaidnit iešgudetlágan oahpponeavvuid makkáriid ieža maid sáhtte ráhkadit (geahča «sátnestobe» govvosa mañgelis), muhto sii gávnnašgohte jodánit odđa áššiid ieža. Dán barggus ledje ollu doaimmat, nu go bohtá ovdan. Vuosttažettiin fuomášuhtii dat ollu váhnemiidda iežaset ja mánáid oahppanmálliid ja oahppanváltuid vejolaš čilgehusaid. Váhnemat maid buvttadedje ávkkálaš oahpponeavvuid iežaset - ja earáid mánáide. Váhnemat oahpásnuvve skuvllain, guhtet guimmiideasetguin ja ollu olbmuiguin geat barge skuvllas. Ollu váhnemat bohte eambo váhnenkurssaide, muhtumat bargagohte eakto-dáhtolaččat skuvlaveahkkin, earát jotke eakto-dáhtolaš áigodaga mañgil ja virgáibiddjojuvvojedje skuvllas skuvlaveahkkin.

Ollu oahpponeavvut mat buvttaduvvojedje dáin váhnenkurssain doibme bures guovttegelaš oktavuodas go dain lei áššin hárjehit doahpágiid ovttá dehe mángga gillii. Oahpponeavvuid oktasašáššin lei maid ahte dat ledje oalle álkit ja hálbbit buvttadit ja váhnemat deattuhedje ahte ávdnasat galge leat nannosat vai girde ahte mánát čárvo daid.

den siste gruppen må bevege seg. Dette betyr ikke at alle barn alltid må lære på sin favorittmåte, men at læringen blir mer effektiv dersom de individuelle læringsstilene blir vektlagt første gang et barn lærer en ny ting.

På kursene blir foreldrene oppfordret til å lage læremidler som spesielt passer for barn som må røre ting og de som må bevege seg (de andre læringsstilene blir stort sett alltid favorisert i «tradisjonell» undervisning). Foreldrene fikk se ulike læremidler de kunne kopiere (se skisse til «gloseboksen» lenger bak), men gikk fort videre til å tenke ut nye ting selv. Dette arbeidet hadde som det går frem flere funksjoner. For det første gav informasjonen mange foreldre aha- opplevelser på egen og egne barns læringsstiler og mulige forklaringer på læringsproblemer. For det andre produserte foreldrene nyttige læremidler for sine – og andres barn. For det tredje ble foreldrene kjent med skolen, hverandre og en del personer som jobbet på skolen. Mange foreldre fortsatte på flere forelderkurs, noen holdt liknende kurs for andre foreldre og lærere sammen, noen begynte å jobbe frivillig som skoleassistenter, andre gikk videre etter den frivillige perioden og ble tilsatt på skolen som skoleassistenter.

Mange av læremidlene som ble produsert på disse forelderkursene fungerte godt i tospråklig sammenheng, fordi mange gikk ut på å trene begreper på et eller flere språk. Felles for læremidlene var også at de var forholdsvis enkle og billige å produsere og foreldrene la vekt på at materiellet skulle være solid slik at det tålte klåfingret bruk.

Overskriften på dette avsnittet er også foreldre og elevprodusert materiell. Det hendte at foreldrene enten ikke hadde barnevakt når de

Dán oasi bajilčálan lea maid váhnemiid ja ohppiid buvttadan neavvut. Dáhpáhuvai maid nu ahte váhnemiin juogo ii lean mánnabiiga go ieža ledje kurssas, ahte ohppiin lei friddja - dehe eai háliidan skuvlii vuolgit. Kursadoallit geahččaledje buoremus lági mielde lámčit diliid nu ahte buot váhnemat geat háliidedje, galge beassat oassálastit. Dát mearkkašii ahte maid- dáí ollu mánát oassálaste kurssain. Sii dasto buvttadedje oahpponeavvuid ovtta váhnemiid-disetguin. Dákkár oktavuodain ráhkaduvvui dávjá «Ohppiid Girji». Dakkár girjái čálle váhnemat muitalusaid juogo máná birra dehe muitalusaid iežaset kultuvrras, juogo máná eatnigillii dehe engelasgillii - dehe áinnas goappaš gielaide. Girji maid dávjá hervejdedje govaiguin mat čájehedje máná iešguđet dilálašvuodain.

Dán barggus olahedje mánja ášši oktanis. Sii ožžo váhnemiid ságaide - sihke ollu «váltis-vuohtaváhnemiid» ja eará návccalaš váhnemiid. Buot váhnemat geain lei beroštupmi sáhtte boahitit skuvlii ja bargat juoidá mii lei mávsso-laš (eaige dušše čohkkát passiivvalaččat váhne- nčohkkimis). Konkrehtalaš boadusin buvttaduvvojedje oahpponeavvut mat váhnemiid mielas sáhtte leat ávkkálaččat mánáide. Go galgá geahčadit sámi diliid/guovttegielalaš oahpahusa/váhne-oassálastima skuvllas, de sáhtta leat ávki studeret LLLU oahpponeav- vuid ja vaikko bovdet guovddáža olbmuid doallat oktasaš kurssaid váhnemiidda ja oahpa- heddjiide.

selv var på kurs, at elevene hadde fri – eller ikke ville gå på skolen. Kursholderne forsøkte etter beste evne å tilrettelegge forholdene slik at alle foreldre som ønsket det, skulle kunne delta. Det betydde at også en del barn deltok på kursene. Disse laget da materiell sammen med foreldrene sine. En av de tingene som ofte ble laget i slike sammenhenger var «Elevens bok». I en slik bok skrev foreldrene inn historier enten om barnet eller historier fra egen kultur, enten på barnets morsmål eller på engelsk – eller helst på begge språk. Boka ble også ofte dekorert med bilder av barnet i ulike sammen- hegner.

Man slo altså i dette arbeidet flere fluer i en smekk. Man fikk tak i foreldrene - både en del «problemforeldre» og andre mer ressurssterke. Alle interesserte foreldre kunne komme til skolen og gjøre noe meningsfylt (ikke bare sitte passivt på et foreldermøte). Som et konkret resultat, ble det også produsert materiell som foreldrene følte kunne være nyttig for barna. Overført til samiske forhold/tospråklig opplæring/forelderinvolvering i skolen, kan det være mye å hente ved å studere materialet fra LLLU evt. invitere folk fra senteret til å holde kurs for foreldre og lærere sammen.

RÁVISOLBMUID OAHPPONEAVVUT

Rávisolbmot geat eai leat bajásšaddan sámegielain ja geat háliidit dan oahppat rávisolmmožin, dárbbášit earálágan oahpahusa go mánát skuvllas. Lea iešalddis čielggas ahte rávisolbmuid oahppogirjjiin berre leat «rávis» sisdoallu. Interaktiiva dihtoroahpponeavvut heiveše bures rávisolbmuide. De sáhttet rávisolbmot juogo bargat ruovttus akto dehe ovttahttit klássalatnjaoahpahusa oktagaslaš ruovttubargguin. Interaktiiva dihtoroahpponeavvuid sáhttá heivehit iešgudetge olbmo dárbbuide ja dat sáhttet sisttisoallat osiid main leat árbevirolaš sojahanminsttarhárjehusat lassin visuála áššiide, omd. videočuhposat ja auditiiva oassi mas galgá omd. ieš lohkat jitnosit, guldalit dialogaid jna. Heivehallanvejolašvuodat leat hui ollu.

Lea maiddái dehálaš addit rávisolbmuide vejolašvuodaid geavahit sámegiela nu ollu dilálašvuodain go vejolaš. Vaikko ollu rávisolbmot eai sáhte atnit ulbmilin šaddat oalát guovttegielagin, de lea sin rolla «guovttegielalaš servodagas» mávssolaš. Buot rávisolbmot leat giellaovdagovvan mánáidasaset ja lea danne dehálaš ahte maiddái easkaálgi rávisolbmot sáhttet geavahit goappaš gielaid nu ollu dilálašvuodain go vejolaš.

GIELLALÁVGUN

Nu mot prošeaktabarggutge, de ii leat giellalávgun rievtti mielde oahpponeavvu, muhto dat sáhttá leat ávkkálaš veahkkeneavvu oahppat giela. Giellalávgun mearkkaša lágidit oahpahusa

LÆREMIDLER FOR VOKSNE

Voksne som ikke har vokst opp med samisk språk og som vil lære det som voksne, trenger en noe annen opplæring enn barna i skolen. Det sier seg selv at lærebøker for voksne må ha et «voksent» innhold. PC basert interaktivt læremateriell vil kunne passe godt for voksne. Da kan voksne enten jobbe hjemme alene eller kombinere klasseromsopplæring med individuelt hjemmearbeid. Interaktivt PC-basert opplæringsmaterieell kan tilrettelegges etter den enkeltes behov og inneholde elementer med «tradisjonell» drilltrening i paradigmer i tillegg til visuelt stoff f. eks videokutt og en auditiv del med f. eks egen innlesing, lytte til dialoger etc. Differensieringsmulighetene er svært store.

Det som også er av stor viktighet, er å gi voksne muligheter til å praktiserer samisk i så mange sammenhenger som mulig. Selv om mange voksne ikke kan sette seg som mål å bli fullstendig tospråklige, er deres rolle i det «tospråklige samfunnet» av betydning. Alle voksne vil være språkmodeller for barna sine og det er derfor viktig at også voksne nybegynnere kan bruke begge språk i så mange sammenhenger som mulig.

SPRÅKBAD

Språkbad er i likhet med prosjektarbeid ikke egentlig et læremiddel, men kan være et effektivt hjelpemiddel for å lære et språk. Språkbad innebærer en spesiell organisering av opplæ-

erenomáš vuogi mielde, muhto dán oahpahasbajis - lávgumis - lea oahpponeavvuin dehálaš rolla. Giellalávgun lea doaba mii lea dovddus eanaš guovttegielalaš skuvllain, muhto leat unnán rápporttat dan vuogi bargguin, jus oba ležžetge rapporttat. Dát sáhtta mearkkašit ahte eai leat gallis geat sámegiela-dárogiel guovttegielalašvuodoahpahas leat geavahan giellalávguma metodalaččat ja systemáhtalaččat. Rapporttat eará riikkaid giellalávgunoahpahas čájehit ahte dákkár oahpahas sáhtta leat stuora ávki. Walesas čájehuvui ahte giellalávgunstašuvnnain ovdánii walisalaš giella jodanit. Dan oktavuodas ferte deattuhit ahte bargu gáibidii ahte oahpaheaddji lei hirbmat systemáhtalaš. Dábálaš mále lea moadde vahkku dadjat buot cealkagiid álggos walisalaš gillii ja dasto engelasgillii - ja dasto manjel hupmat dušše walisalaš giela. Ollu fágat geavahuvvojedje ja sánit ja doahpagat geardduhuvvojedje systemáhtalaččat spiralprinsihpa mielde, seammás go ollu das mii čadahuvvui govviduvvui oahpponeavvuid bokte mat heančájedje seainnis - govat ja sánit. Lei dábálaš ahte mánát geat eai máhttan sánige walisalaš gillii nagodedje doallat hui álkes ságastallama ja lohkat álkes teavstta jitnosit moatti vahkku mielde.

Giellalávgunmetodihkka gáibida ahte oahpaheaddji nákke lágidit erenomáš struktuvrralaš oahpaheami ja ahte nákke buvttadit álkes govvosiid, muhto goappaš oasis leat dovddus áššit eanas oahpaheddjiide ja soaitá leat vuogas geahččaladdat (eambbo) «sámegiela lávgumiid» oahpahasain.

ringen, men i denne opplæringsfasen – badet – vil læremidler spille en viktig rolle. Språkbadet er et begrep som virker kjent i de fleste tospråklige skoler, men det er få om noen rapporter fra arbeidet med metoden. Dette kan tyde på at det er få som i samisk- norsk tospråklighetsopplæring har brukt språkbadet metodisk og systematisk. Rapporter fra språkbadsopplæring flere steder i andre land gir uttrykk for at det kan være store gevinster å hente ved å gi den typen opplæring. I Wales ble det vist til svært rask progresjon i walisisk ved språkbadstasjoner. Det må i den forbindelse understrekes at arbeidet krevde en utrolig systematikk fra læreren. En vanlig modell var å i et par uker si alle setninger først på walisisk så på engelsk – så over til kun walisisk. Flere fag ble brukt og ord og begreper ble gjentatt systematisk etter spiralprinsippet samtidig som mye av det som ble gjennomgått ble illustrert med materiell hengt opp på veggene – illustrasjon og ord. Det var ikke uvanlig at barn som var totalt blanke i walisisk klarte å føre en meget enkel samtale og lese enkel tekst høyt etter få uker.

Fra lærerne krever språkbadsmetodikken evnen til ekstremt strukturert opplæring i tillegg til evnen til å produsere enkle illustrasjoner, men begge deler er velkjente elementer for de fleste lærere og det er kanskje en ide å gjøre noen (flere) forsøk omkring opplæring i «samiske bad»?

ČOAHKKÁIGEASSU

Nu go ovdalis muitaluvvo, de leat ollu faktorat mat doibmet ovttas go lea sáhka oahpponeavvuin guovttegielalašvuoda oainnus. Ollu lea juo dahkkon ja vel eambbo sáhtta bargat. Okta dán gihppaga jurdagiin lea boktit digašallama guovttegielalašvuoda ja oahpponeavvuid birra. Dehálaččamus stivrendokumeanttat leat L97S, ja metodaidda geavaheami oahpaheamis ferte čadat veardidit oahppoplánaid ulbmiliid ektui.

Ii leat nu ahte gávdno dušše okta rievttis geaidnu. Oahppit geat ožžot guovttegielalaš oahpahusa leat mánggabealát joavku ja oahpahuš ferte danne doaimmahuvvot iešgudetládje. Guokte ášši deattuhuvvojit loahpas:

- Álgit veaháziid mielde lea buoret go ii bargat maidege. Buohkat geat iešgudetládje gusket guovttegielalaš oahpahussii leat mielde ovdánahttime dán oahpahusa. Lea buohkaid ovddasvástádus ahte oahpahuš šaddá nu buorren go vejolaš.
- Diedut. Buot diedut mat iešgudetládje sáhttet leat veahkin ja ávkin oahpahedjiide, váhneiid ja ohppiide galget oktiiheivejuvvot ja joksat sin geaidna dat gusket. Leat skuvllaid ja suohkaniid váldoovddasvástádus dieduid juohkit váhneiid ja ohppiide, muhto oahpahuškantuvrrat ja Sámediggi maid leat deahálaš ressurssan dán oktavuodas.

OPPSUMMERING

Som det går frem ovenfor, er det mange faktorer som spiller sammen når det er snakk om læremidler i et tospråklighetsperspektiv. Mye er gjort og mye mer kan gjøres. Et av poengene med dette heftet er å bidra til en diskusjon omkring tospråklighet og læremidler. Det viktigste styringsdokumentet er L97 Samisk og bruk av metoder i opplæringen må hele tiden relateres til målene i læreplanen.

Det er ikke slik at det er en riktig vei å gå. Elevene som får tospråklig opplæring er en heterogen gruppe og opplæringen må derfor anta ulike former. To momenter skal understrekes til slutt:

- Et lite skritt er bedre enn å ikke gjøre noe. Alle som på forskjellige nivå er involvert i tospråklig opplæring er med på å utvikle denne opplæringen. Det er alles ansvar at opplæringen blir så god som mulig.
- Informasjon. All informasjon som på ulike vis kan være til hjelp og nytte for lærere, foreldre og elever, må koordineres og komme ut til dem det gjelder. Hovedansvar for å informere foreldre og elever ligger på skole- og kommunenivå, men utdanningskontorene og Sametinget er også viktige medspillere.

GIRJE- JA ČUJUHUSLISTU

- Engen, Tor Ola og Kulbrandstad, Lars Andreas: Tospråklighet og minoritetsundervisning. Ad Notam Gyldendal 1998.
- Savitzky, Foufou: Bilingual Children. (LLLU) London Language and Literacy Unit, Southwark College, Southhampton Way, London SE5 7 EW, 1994
- Savitzky, Foufou: Involving parents, carers and the community in schools. LLLU
- Skriftserie til L97 Samisk, hefte 2: Organisering av språkopplæring etter det samiske læreplanverket 1999
- Todal, Jon: Opplæringa i samisk som andrespråk. Samisk Høgskole, Kautokeino 1998
- Øzerk, Kamil Z.: Læring i fellesskap. Samisk Utdanningsråd, Kautokeino 1998

Čujuhusat:

<http://www.samediggi.no>
<http://www.uit.no/ssweb/links/saami.htm>
<http://www.same.net>
<http://www.e-skuvla.no>
<http://www.infonuorra.unginfo.no>
<http://www.sametinget.se>
<http://skolenettet.ls.no/>
<http://www.kautokeino.com>
<http://www.samiradio.org>

LITTERATUR OG ADRESSELISTE

- Engen, Tor Ola og Kulbrandstad, Lars Andreas: Tospråklighet og minoritetsundervisning. Ad Notam Gyldendal 1998.
- Savitzky, Foufou: Bilingual children. (LLLU) London language and Literacy Unit, Southwark College, Southhampton Way, London SE5 7 EW, 1994.
- Savitzky, Foufou: Involving parents, carers and the community in schools. LLLU
- Skriftserie til L97 Samisk, hefte 2: Organisering av språkopplæring etter det samiske læreplanverket 1999
- Todal, Jon: Opplæringa i samisk som andrespråk. Samisk Høgskole Kautokeino 1998
- Øzerk, Kamil Z.: Læring i fellesskap. Samisk Utdanningsråd, Kautokeino 1998

Adresser:

<http://www.samediggi.no>
<http://www.uit.no/ssweb/links/saami.htm>
<http://www.same.net>
<http://www.e-skuvla.no>
<http://www.infonuorra.unginfo.no>
<http://www.sametinget.se>
<http://skolenettet.ls.no/>
<http://www.kautokeino.com>
<http://www.samiradio.org>

Kidlink birra geahča siidu 38:

<http://www.kidlink.org/index.html>

<http://www.kidlink.org/norsk/general/index.html>

<http://www.kidlink.org/saami/general/index.html>

LLLU guovddáš Londonis:

London Language and Literacy Unit, South
Bank University, 103 Borough Road, London
SE1 0AA,

Tel: 0207 815 6290

Faks: 020 7 815 6296

E-boasta: brantgj@sbu.ac.uk

Sámediggi - Oahpahasossodat

Bredbuktnesveien 50

9520 Guovdageaidnu

Tel: +47 78 48 42 00

Faks: +47 78 48 42 42

E-boasta: oao@samediggi.no

Om kidlink se s. 38:

<http://www.kidlink.org/index.html>

<http://www.kidlink.org/norsk/general/index.html>

<http://www.kidlink.org/saami/general/index.html>

LLLU senteret i London:

London Language and Literacy Unit, South
Bank University, 103 Borough Road, London
SE1 0AA,

Tel: 0207 815 6290

Fax: 020 7 815 6296

E-post: brantgj@sbu.ac.uk

Sametinget – Opplæringsavdelingen

Bredbuktnesveien 50

9520 Kautokeino

Tel: +47 78 48 42 00

Fax: +47 78 48 42 42

E-post: oao@samediggi.no

SÁMEDIGGI SAMETINGET

Sámediggi - Oahpahusossodat

Sametinget – Opplæringsavdelingen

Bredbuktnesveien 50

9520 Guovdageaidnu/Kautokeino

Tel: +47 78 48 42 00

Fákxa: +47 78 48 42 42

E-boasta: oao@samediggi.no

ISBN 82-7954-032-6